

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA**

magisterské kombinované studium
2010 – 2012

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Veronika Pazourková Jirsová

**Mediace a probace jako prostředek
pozitivních sociálních vztahů**

Praha 2012

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Master Combined Studies
2010 - 2012

DIPLOMA THESIS

Bc. Veronika Pazourková Jirsová

**Mediation and Probation as a source
of positive social relations**

Prague 2012

The Diploma Thesis Work Supervisor:

doc. PhDr. Jaroslav Veteška, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 1. 3. 2012

Veronika Pazourková Jirsová

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Jaroslavu Veteškovi, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, cenné podněty, rady i čas, který mi věnoval.

Mé poděkování patří též mé blízké rodině, manželovi i dětem za to, že mě podporovali nejen při realizaci práce, ale i během celého mého studia.

Anotace

Diplomová práce se zabývá mediací a probací v kontextu pozitivního řešení sociálních vztahů ve společnosti. Pojednává o mediaci jako o způsobu řešení mezilidských vztahů a o probaci jako alternativní možnosti řešení trestných činů v duchu restorativní justice. Dále se zabývá samotnou institucí Probační a mediační služby České republiky, poukazuje na její poslání, cíle a snaží se zdůraznit její roli při uskutečňování trestní politiky státu.

Klíčové pojmy

alternativní trest, dohled, interpersonální konflikt, mediace, mediátor, pachatel, poškozený, probace, Probační a mediační služba ČR, probační asistent, probační úředník, restorativní justice

Annotation

The diploma thesis deals with a mediation and a probation in the context of a positive solution to the social relations in the society. It deals with a mediation as a method of solving interpersonal relationships and about a probation as an alternative solution for criminal offences in the spirit of restorative justice. Further deals with the institution of the Probation and mediation service of the Czech Republic, it points to its mission, objectives and seeks to emphasize its role in the implementation of criminal policy of the State.

Key words

alternative sanction, probation supervisit, interpersonal conflict, mediation, Mediator, offender, victim, probation, Probation and mediation service of the Czech Republic, probation assistant, probation officer, restorative justice

OBSAH

ÚVOD	9
1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA MEDIACE A PROBACE.....	11
1.1 Vymezení základních pojmů	11
1.2 Vývoj a společenský kontext vzniku probace a mediace v České republice	15
2. MEDIACE JAKO KULTIVOVANÉ ŘEŠENÍ SPORŮ	21
2.1 Teorie mediace	21
2.2 Definice mediace	23
2.3 Konflikt jako předmět mediace	24
2.4 Základní principy mediace	27
2.5 Cíle mediace	36
2.6 Účastníci mediace a vztahy mezi nimi	39
2.7 Mediace jako proces	43
2.8 Aplikační oblasti mediace	47
3. VYUŽITÍ PROBACE V TRESTNÍM PRÁVU	54
3.1 Restorativní justice	54
3.2 Obecná charakteristika probace a její znaky	58
3.3 Probační instituty dle českého trestního práva	61
3.4 Výhody probace.....	63
4. POSTAVENÍ A POSLÁNÍ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY ČESKÉ REPUBLIKY	65
4.1 Probační a mediační služba České republiky	65
4.2 Poslání a cíle Probační a mediační služby.....	67
4.3 Činnosti Probační a mediační služby a jejich význam	68
4.4 Zapojení nevládních a neziskových organizací do činnosti Probační a mediační služby	75

5. KVALIFIKAČNÍ POŽADAVKY A VZDĚLÁVÁNÍ PRACOVNÍKŮ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY	79
5.1 Kvalifikační požadavky pro výkon profese úředník a asistent Probační a mediační služby	79
5.2 Vzdělávání úředníků a asistentů Probační a mediační služby	82
5.3 Mediátor jako nová profese	85
ZÁVĚR	87
SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ	90
SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ	94
INTERNETOVÉ ZDROJE	95
SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK	98

ÚVOD

„Spory by netrvaly tak dlouho, kdyby celá vina spočívala jen na jedné straně.“

Francois Duc de la Rochefoucauld¹

Sociální, společenské či mezilidské vztahy existují v každé společnosti, v každém seskupení lidí, v každé sociální skupině či organizaci. Jsou to vztahy mezi skutečnými lidmi (patřícími k určité sociální skupině), mezi kterými existují složité a rozsáhlé vazby. Tyto vazby jsou založeny na přirozeném navazování sociálních kontaktů, na vzájemné komunikaci a interakci, kdy všichni členové skupiny na sebe vzájemně působí.² To pochopitelně s sebou přináší střety, výměny názorů, nedorozumění a nejrůznější konflikty, které mohou vyústit v neřešitelné situace (a někdy mohou končit i tragicky).

Spory a konflikty se dají řešit rozličnými způsoby a cestami. Lze tak činit cestou pozitivní - přátelskou a snahou o nalezení přijatelného kompromisu pro všechny zúčastněné nebo také cestou agresivní s tvrdým prosazováním vlastních zájmů a potřeb bez ohledu na další možné následky. Takové jednání má často negativní dopad nejen na všechny přítomné, ale i na celou společnost a někdy může mít i fatální následky. Snahou všech by tedy přirozeně mělo být řešit konflikty cestou pozitivní – tedy cestou vedoucí ke spokojenosti (alespoň relativní a v rámci daných možností) všech zúčastněných stran.

O tom jak řešit konflikty co nejlépe existuje celá řada příruček, knih a doporučení. Avšak může nastat situace, kdy se nám nedaří, přes veškeré naše snahy a dobré úmysly, zvládnout konflikt vlastními silami. Jedinou možnost pak spatřujeme v předání „věci“ soudu, aby spor vyřešil za nás. Předmětem

¹ CITÁTY A PŘÍSLUVÍ: [online], [cit. 2012-01-30]. Dostupné z: <http://the.cz/citaty/index.php?page=citaty&kategorie=9p>

² Sociální vztahy můžeme rozdělit na formální vztahy (jsou vymezené určitými neosobními pravidly) a neformální vztahy (mohou být vřelé, emocionálně podložené, neřízené vnějšími pravidly, ale naopak vedené osobním zájmem). (EMMERT, F. et al. *Odmaturuj ze společenských věd*. Brno : Didaktik, 2003, s. 121. ISBN 80-86285-68-5.)

konfliktu může být i kriminální čin, jehož řešení není v naší pravomoci a závisí čistě na rozhodnutí soudů.

Každý konflikt však není třeba řešit před soudem. Spory lze řešit i cestou mimosoudní, a to prostřednictvím tzv. *mediace*. Mediace je komunikační metoda, která pomáhá řešit konflikt mezi lidmi tak, aby byli všichni účastníci sporu spokojeni nejen s výsledkem, ale i s postupem a průběhem řešení konfliktu. Mediace má široké uplatnění nejen při řešení obtížných životních situací (rodinných, pracovních apod.), ale též v oblasti trestněprávní. V této oblasti vykonává mediační činnosti Probační a mediační služba České republiky, která metodu mediace využívá jako jeden z nástrojů řešení příčin a následků trestného činu mezi pachatelem a obětí.

Předložená diplomová práce se zabývá mediací a probací v kontextu pozitivního řešení sociálních vztahů ve společnosti. Pojednává o mediaci jako o způsobu řešení mezilidských vztahů a o probaci jako alternativní možnosti řešení trestných činů v duchu restorativní justice. Dále se zabývá samotnou Probační a mediační službou České republiky, vývojem vedoucím k jejímu ustavení, poukazuje na její poslání, cíle a snaží se zdůraznit její významnou roli při uskutečňování trestní politiky státu. Jedna z kapitol je věnována také kvalifikačním požadavkům a vzdělávání pracovníků této instituce a nechybí ani stručný náhled do návrhu zákona o mediaci v netrestních věcech především v souvislosti s kvalifikačními požadavky kladenými na mediátora, jakožto nově se formující profese.

Cílem diplomové práce je, za využití metod komparace, analýzy a syntézy, popsat a zmapovat problematiku mediace a probace v naší zemi a poukázat na význam a možnosti jejich využití v otázce mimosoudního řešení sporů v oblasti civilní i trestněprávní. Práce zároveň charakterizuje činnost Probační a mediační služby České republiky a snaží se přiblížit její význam.

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA MEDIACE A PROBACE

1.1 Vymezení základních pojmů

S problematikou mediace a probace je spojena řada pojmů, které je vhodné pro účely této práce vysvětlit hned na začátku. Pojmy jsou uvedeny stručně, některé z nich budou podrobněji rozebírány v dalších kapitolách této práce. Pro lepší přehlednost jsou pojmy řazeny abecedně.

Alternativní trest. Typ sankce, která nabízí jinou možnost potrestání pachatele než je uložení trestu odnětí svobody (podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem či domácí vězení). Odsouzený pak může vykonat trest na svobodě. Nedochozí tak k přerušení sociálních vazeb rodinných, pracovních ani společenských. Zároveň má pachatel možnost napravit škodu způsobenou svým předchozím jednáním (např. obecně prospěšnými pracemi).³

Dohled. Jedná se o pojem spadající do oblasti probace. Dohled je opatření, resp. kontrola chování pachatele trvající určitou dobu. Rozhodnutí o dohledu a délce jeho trvání ukládá soudce nebo státní zástupce. Dohled spočívá v odborném vedení a poskytování pomoci pachateli za účelem změny jeho chování. Vede ke snížení rizika opakování trestné činnosti a tím k ochraně společnosti před další kriminalitou.⁴ Jinými slovy – jedná se o pravidelný kontakt mezi pachatelem a pracovníkem (tj. probačním úředníkem či probačním asistentem) Probační a mediační služby České republiky, jehož úkolem je především sledování a kontrola chování pachatele, odborné vedení

³ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd., Praha: Portál, 2010, s. 203. ISBN 978-80-7367-757-2.

⁴ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: [online], [cit. 2012-01-24]. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/images/clanky/PMS_letak_DOHLED_cz.pdf

a pomoc pachateli (např. při hledání práce či bydlení) s cílem zajistit, aby v budoucnosti vedl řádný život a neopakoval trestnou činnost.⁵

Jiné činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu. Jedná se o všechny další odborné činnosti (kromě mediace mezi pachatelem a obětí) spočívající ve spolupráci pracovníků Probační a mediační služby s pachatelem trestného činu, s obětí, se zástupci postižené komunity a s dalšími osobami, jejichž výsledkem je vypracování zprávy pro soudce nebo státního zástupce.⁶

Mediace. Obecně se jedná o komunikační metodu řešení mezilidských konfliktů, kdy neutrální osoba – mediátor pomáhá účastníkům sporu ve vzájemném dorozumění a v komunikaci. Je zcela dobrovolná.⁷ Má široké uplatnění také v trestní justici jako jeden z nástrojů řešení trestného činu (mimosoudní cestou) a jeho následků mezi pachatelem a poškozeným.

Mediátor. Odborník na řešení konfliktů, který vede a řídí jednání mezi znesvářenými stranami a pomáhá jim nalézat co nejpříjemnější řešení. Osoba mediátora musí být neutrální vůči oběma stranám.

Odklon v trestním řízení. Právní institut, který bývá součástí trestního zákona či trestního řádu. Ze zákonem stanovených podmínek umožňuje zastavit trestní stíhání pachatele, tedy odklonit ho od standardního soudního řízení (nemusí se konat soud). Podmínkami k naplnění je obvykle přiznání viny pachatele a jeho další aktivní kroky (např. omluva oběti, rychlá finanční i morální kompenzace vzniklé škody apod.)⁸

Parole – podmíněné propuštění. Při využití tohoto trestněprávního institutu může být odsouzený, při splnění zákonem stanovených podmínek a na základě rozhodnutí soudu, propuštěn z výkonu trestu odnětí svobody. Zároveň

⁵ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů.* 1. vyd., Praha : Portál, 2010, s. 203. ISBN 978-80-7367-757-2.

⁶ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů.* 1. vyd., Praha : Portál, 2010, s. 203-204. ISBN 978-80-7367-757-2.

⁷ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi.* 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011, 272 s. ISBN 978-80-247-3134-6.

⁸ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů.* 1. vyd., Praha : Portál, 2010, s. 205. ISBN 978-80-7367-757-2.

je mu uložena zkušební doba, v níž by měl vést řádný život a po kterou mu současně může být uložen i dohled Probační a mediační služby České republiky.⁹

Poškozený/ oběť trestného činu. Každá osoba, které byla způsobena škoda na zdraví či majetku. Český právní řád vymezuje pojem *poškozeného* v trestním řádu, pojem *oběť trestného činu* upravuje zákon o peněžité pomoci obětem trestných činů.¹⁰ (Pro lepší plynulost textu budou dále používány oba pojmy současně bez tohoto zákonného rozlišení).

Probace. Nejčastěji se jedná o organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným a odsouzeným. Mezi další činnosti patří kontrola výkonu trestů, které nejsou spojeny s odnětím svobody, a to včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, individuální pomoc obviněnému a působení na něho, aby vedl řádný život, vyhověl (soudem či státním zástupcem) uloženým podmínkám a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.¹¹

Probační a mediační služba. Státní či národní služba, která provádí úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení podle zákona č. 257/2000 Sb.¹²

Probační plán dohledu. Plán, který určuje konkrétní krátkodobé i dlouhodobé kroky a úkoly, které musí pachatel plnit (příp. je realizovat ve spolupráci s pracovníkem Probační a mediační služby). Cílem je, aby klient - pachatel byl schopen žít život v souladu se zákonem, aby se předcházelo dalšímu protiprávnímu jednání a aby byly v dostatečné míře zohledněny potřeby poškozených. Probační plán tedy stanovuje obsah dohledu v rámci

⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd., Praha : Portál, 2010, s. 206. ISBN 978-80-7367-757-2.

¹¹ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd., Praha : Portál, 2010, s. 206. ISBN 978-80-7367-757-2.

¹² ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd., Praha : Portál, 2010, s. 206. ISBN 978-80-7367-757-2.

uloženého alternativního trestu, přičemž vychází z povinností i omezení, které byly pachateli uloženy soudem. Zároveň však bere v úvahu jeho potřeby, zájmy a reálnou životní situaci.¹³

Probační resocializační program. Program, který zajišťuje výkon rozhodnutí soudu spočívající v konkrétní povinnosti obviněného či odsouzeného podrobit se programu se specifickým zaměřením (např. pracovní rekvalifikace, zvládání konfliktních situací, omezení či odstranění závislosti či rizikových projevů chování apod.), příp. nabízí podporu a pomoc těm obviněným či odsouzeným, kteří se sami chtějí některého z programů zúčastnit. Zpravidla se jedná o skupinový program, který je realizován externím subjektem mimo Probační a mediační službu.¹⁴

Probační asistent a probační úředník. Jedná se o odborné a vyškolené pracovníky probační a mediační služby.

Strany sporu. Zjednodušeně řečeno jde o účastníky mediace, kteří mezi sebou řeší konflikt. Pro účely této práce a opět především pro plynulost textu budou v dalším textu používána i další označení, jako např. *klienti, partneři, sporné či znesvářené strany apod.*

Zkušební doba. Soudem či státním zástupcem stanovená doba, po kterou je pachatel trestné činnosti povinen vést řádný život a vyhovět dalším uloženým podmínkám a omezením včetně povinnosti směřující k náhradě škody.¹⁵

¹³ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd., Praha : Portál, 2010, s. 206. ISBN 978-80-7367-757-2.

¹⁴ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd., Praha : Portál, 2010, s. 206-207. ISBN 978-80-7367-757-2.

¹⁵ Blíže viz ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha : Leges, 2011, s. 71-74. ISBN 978-80-87212-68-4.

1.2 Vývoj a společenský kontext vzniku probace a mediace v České republice

Počátky probačních a mediačních činností v naší zemi spadají přibližně do konce šedesátých a začátku sedmdesátých let 20. století. Jejich vznik a rozvoj byl ovlivňován tehdejšími společensko-politickými souvislostmi vývoje naší země a lze jej rozdělit přibližně na dvě období: před rokem 1989 a po roce 1989, který byl spojen s významnými událostmi: pádem železné opony, sametovou revolucí a koncem studené války.

V době totalitního režimu měl trestní systém v komunistickém Československu především povahu represivní. Jeho hlavní podstatou bylo zabránění konkrétnímu viníkovi v páchání trestné činnosti a trest byl založen v prvé řadě na odnětí svobody, tedy posláním pachatele do vězení. Avšak již v této době se řada odborníků¹⁶ snažila o prosazení některých změn v trestní politice, které se týkaly především *posilování sociálně-výchovných prvků* při práci s pachateli trestných činů a zaměření se na odstranění příčin porušování právních norem.¹⁷

Počátky probačních činností lze taktéž spatřovat v tradici sociální práce a pomáhajících profesí, jež souvisely se vznikem experimentálního střediska *postpenitenciární péče*¹⁸ v letech 1968 – 1971. Hlavní aktivity tohoto střediska byly zaměřeny na tzv. sociálně nepřizpůsobivé občany a na pachatele propuštěné z výkonu trestu, kdy se v podmínkách velkého města měly ověřovat účinné metody práce s těmito vybranými skupinami. V té době byl zaveden systém *sociálních kurátorů* a dal tak vzniknout nové profesi. O několik let později byl tento systém rozšířen o odborníky zaměřené na práci s delikventní

¹⁶ např. z řad kriminologie, penologie, trestního práva aj.

¹⁷ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd., Praha : Portál, 2010, s. 10. ISBN 978-80-7367-757-2.

¹⁸ tj. následná a systematická péče (převážně sociálně pedagogického charakteru) určená osobám propuštěným z vězení nebo vykonávající alternativní tresty

mládeží, tzv. *kurátory pro mládež*, v jejichž činnosti převládal, především zpočátku, kontrolní prvek, tedy dohled nad mladými delikventy.¹⁹

Přibližně na konci osmdesátých let 20. století docházelo k postupnému přehodnocování a reinterpetaci poslání této instituce a prvek kontrolní začal být stále více nahrazován, resp. doplňován také prvkem *zprostředkování pomoci*, a to nejen mladistvým delikventům (proti nimž bylo vedeno trestní stíhání), ale i jejich rodinám.

Místa sociálních pracovníků byla zřizována taktéž v rámci vězeňského systému. Mezi jejich povinnosti, kromě jiného, patřilo umožňovat odsouzeným (ve vězení) udržovat kontakt s jejich rodinou a sociálním prostředím po dobu výkonu trestu a také připravovat podmínky pro jejich případné propuštění z vězení. Snaha o zavádění nových prvků v oblasti zacházení s pachateli trestných činů a vytvoření účinných systémových opatření pro uplatnění nových trendů, byla inspirována především příklady a zkušenostmi ze zahraničí a podílela se na něm řada odborníků z oblastí pedagogiky, psychologie, práva i sociální práce.²⁰

V období po roce 1989 došlo v České republice²¹ k zásadním změnám politického a společenského systému, což se silně dotýkalo také oblasti trestní politiky. Hlavní aktivity se soustředily na celkovou reformu a humanizaci justice, a to včetně systému vězeňského: postupně docházelo k rozšíření druhů trestů i opatření a úsilí bylo taktéž zaměřeno na *posílení postavení poškozeného* v trestním řízení.²²

Mezi činnosti, které přispěly k formování základů probace a mediace v České republice, lze zařadit i zavedení *institutu alternativ*. V souvislosti s tím byl v roce 1991 zahájený experiment s názvem *Mimosoudní alternativa*

¹⁹ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd., Praha : Portál, 2010, s. 10. ISBN 978-80-7367-757-2.

²⁰ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd., Praha : Portál, 2010, s. 10. ISBN 978-80-7367-757-2.

²¹ resp. v tehdejším Československu (teprve po jeho rozdělení v roce 1992 v České republice)

²² MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODÝMOVÁ, P. (eds.) *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd., Praha : Portál, 2005, s. 287. ISBN 80-7367-002-X.

pro delikventní mládež, který byl inspirován především zahraničními zkušenostmi sociálních pracovníků z Rakouska a Německa, kteří využívali tzv. *odklony trestního řízení*. V rámci projektu se zde poprvé objevil prvek *aktivního zapojení pachatele trestné činnosti a zaměření se na odstranění následků jeho jednání*. Zároveň bylo *poškozenému* umožněno *ovlivňovat proces vlastního odškodnění*. Poprvé tedy byly v našich podmínkách vyzkoušeny principy mediace při řešení konfliktu mezi poškozeným a obviněným za přispění nezávislé strany - mediátora. Experiment měl mimo jiné vliv na další změny v oblasti trestní legislativy. Ty se týkaly především rozšíření škály trestů, které nebyly spojeny s odnětím svobody pachatele a dalších opatření týkající se odklonů v trestním řízení.²³

Prosazování alternativních trestů a opatření včetně probačních a mediačních činností se tedy v naší zemi začíná datovat počátkem devadesátých let 20. století. Za významné kroky směřující k uplatňování mediace a probace lze považovat též dílčí novely trestněprávních předpisů (od roku 1993), které postupně přinesly mnoho nových institutů představujících alternativní možnosti k trestu odnětí svobody, k potrestání nebo odklon od klasického trestního řízení (viz tabulka č. 1 na konci této kapitoly) a jejichž realizace předpokládala využití prvků mediace, probace či kombinaci těchto postupů.²⁴

Výrazný vliv na tehdejší praxi, vznik a základní koncepci probace a mediace v naší zemi měla také pražská katedra sociální práce Univerzity Karlovy. Své studenty vedla jako jedna z prvních k profesnímu zájmu o sociální práci v trestní justici a její absolventi patřili mezi první pracovníky v této oblasti. V roce 1994 založili studenti společně s přednášejícími této katedry nevládní organizaci *Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní*

²³ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd., Praha : Portál, 2010, s. 11. ISBN 978-80-7367-757-2.

²⁴ MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. (eds.) *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd., Praha : Portál, 2005, s. 287. ISBN 80-7367-002-X.

justici,²⁵ která v současné době funguje pod názvem *Sdružení pro probaci a mediaci, o. s.* K jeho aktivitám patřila řada činností, které ovlivnily stávající podobu probace a mediace, a které vedly k institucionálnímu zakotvení probace a mediace v naší zemi. Jako příklad těchto aktivit lze uvést pořádání různých odborných seminářů, zpracování projektů pro ověření modelu probace a mediace v našich podmínkách nebo zpracování a ověření pilotního systému kvalifikačního vzdělávání pracovníků probační a mediační služby.²⁶

Dalším důležitým okamžikem, majícím vliv na rozvoj mediace a probace v naší zemi, bylo usnesení vlády č. 341 z roku 1994, na základě kterého byla k 1. 1. 1996 zřízena pracovní místa probačních úředníků na většině okresních a některých krajských soudech. Ti ve své práci zajišťovali především administrativní stránku výkonu trestu obecně prospěšných prací. Na tato místa nastoupili také první kvalifikovaní sociální pracovníci, díky nimž začaly do praxe pronikat první mediační a probační postupy.²⁷

V roce 2000 schválil Parlament ČR návrh zákona o *Probační a mediační službě České republiky* jako státní organizace s celorepublikovou působností, jejímž hlavním úkolem bylo vykonávat probaci a poskytovat mediaci. Přijetí tohoto zákona²⁸ přispělo k proměně naší justice, jehož první etapa se uzavřela účinností zákona k 1. 1. 2001.²⁹ Probační a mediační služba České republiky byla, jak výstižně shrnul Štern, zřízena také proto, aby: „justice mohla účinně uplatňovat novou trestní politiku v oblasti komunitních sankcí a opatření – na jedné straně snižovat počet uvězněných osob, začít účinně předcházet kriminalitě, omezovat rizika jejího opakování, motivovat pachatele k nápravě způsobených škod a vést je k životu v souladu se zákonem. Na straně druhé

²⁵ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd., Praha : Portál, 2010, s. 12. ISBN 978-80-7367-757-2.

²⁶ MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. (eds.) *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd., Praha : Portál, 2005, s. 288. ISBN 80-7367-002-X.

²⁷ MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. (eds.) *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd., Praha : Portál, 2005, s. 289. ISBN 80-7367-002-X.

²⁸ zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

²⁹ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd., Praha : Portál, 2010, s. 13. ISBN 978-80-7367-757-2.

brát při řešení trestné činnosti v úvahu potřeby a zájmy obětí a účinněji chránit komunitu (společnost) před kriminalitou. V neposlední řadě také účinně a efektivně vynakládat finanční prostředky v oblasti justice.³⁰

Tabulka 1: Nové instituty řešení trestních případů přijaté od roku 1993³¹

Podmíněné zastavení trestního stíhání	§§ 307-308 trestního řádu
Narovnání	§§ 309-314 trestního řádu
Obecně prospěšné práce	§§ 45-45a trestního zákona
Podmíněné odsouzení s dohledem	§ 60a trestního zákona
Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem	§ 26 trestního zákona
Náhrada vazby dohledem	§ 73 trestního řádu
Podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem	§ 63 trestního zákona

Zdroj: MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. (eds.) *Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd., Praha : Portál, 2005. s. 288. ISBN 80-7367-002-X.

Krátká zmínka k rozvoji mediace v České republice

Počátky mediace v České republice se váží k období po roce 1989, kdy se u nás začaly objevovat první snahy o její uplatňování. Začaly se organizovat první semináře a kurzy (pořádané nejčastěji neziskovými organizacemi

³⁰ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. 1. vyd., Praha : Portál, 2010, s. 13-14. ISBN 978-80-7367-757-2.

³¹ Od 1. 1. 2010 je v účinnosti nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb.

za podpory zahraničních lektorů) a mediace začala pozvolna pronikat do povědomí odborníků i laické veřejnosti. Významný podíl na šíření mediace v České republice měla organizace *FACIA – České centrum pro vyjednávání a řešení konfliktů* (nyní Centrum dohody),³² která byla založená v roce 1991 a jako první začala nabízet mediaci jako alternativní metodu řešení konfliktů. (V té době současně probíhaly snahy o využití mediace v oblasti trestního řízení v souladu s ideou restorativní justice viz výše). Dalším důležitým mezníkem, majícím vliv na rozvoj mediace u nás, bylo založení *Asociace mediátorů ČR*³³ v roce 2000, která svou činnost zahájila počátkem roku 2001. Tato nevládní organizace měla zásluhu na postupné profesionalizaci mediátorů a na zavádění mediace do praxe. Organizace (dodnes) klade velký důraz na profesionální úroveň poskytovaných mediačních a facilitačních služeb, zajišťuje vzdělávání mediátorů i jejich akreditaci, nabízí supervizi (např. pro začínající, ale i pokročilé mediátory), dále svým klientům poskytuje různé konzultační a poradenské služby (např. v oblasti řešení konfliktů, efektivní komunikace, vyjednávání atd.) Jak již bylo uvedeno výše, k dalšímu rozvoji a využívání mediace přispělo také zřízení státní instituce - Probační a mediační služby České republiky v roce 2001, která využívá mediaci při řešení konfliktů mezi poškozeným a pachatelem v rámci trestního řízení.³⁴

„Kdo rozhodl spor bez vyslechnutí druhé strany, nebyl spravedlivý, i kdyby rozhodl spravedlivě.“

*Lucius Annaeus Seneca*³⁵

³² Jako první v České republice se Centrum dohody specializovalo na vyjednávání obchodních a pracovních sporů a stalo se hlavním poskytovatelem odborného vzdělávání lektorů vyjednávání a mediace. Více na CENTRUM DOHODY: [online], [cit. 2012-02-26]. Dostupné z: <http://www.centrumdohody.com/firma/>

³³ Nevládní organizace, která sdružuje nejen profesionální a dobrovolné mediátory, ale i laickou veřejnost, podporující myšlenku mimosoudního způsobu řešení konfliktů a rozvoje mediačních služeb. Byla založena skupinou mediátorů, facilitačních a trenérů. Většina jejich členů jsou zkušení odborníci, držitelé řady mezinárodních certifikátů v oblasti komunikace, řešení konfliktů, vyjednávání a mediace. Také je členem sítě Světového fóra mediátorů. (AMČR: [online], [cit. 2012-02-26]. Dostupné z: <http://www.amcr.cz/>)

³⁴ HOLÁ, L. *Mediace*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2003, s. 164. ISBN 80-247-0467-6.

³⁵ CITÁTY A PŘÍSLÓVÍ: [online], [cit. 2012-01-30]. Dostupné z: <http://the.cz/citaty/index.php?page=citaty&kategorie=9p>

2. MEDIACE JAKO KULTIVOVANÉ ŘEŠENÍ SPORŮ

„Hádky pomáhají spíše zatemňovat než objasňovat pravdu.“

*Lev Nikolajevič Tolstoj*³⁶

2.1 Teorie mediace

Filozoficko-psychologicko-sociologická platforma této metody umožňuje zkoumat a využívat mediaci v řadě vědních disciplín, přičemž každá ji může uchopit prostřednictvím vlastních specifických prostředků a přizpůsobovat a upravovat podmínkám a cílům mediace. Mediace tak může být využívána v nejrůznějších oblastech společenské praxe např. v rámci sociální práce, pedagogiky, andragogiky, psychologie, práv, psychoterapie apod.³⁷

Teoretické vymezení mediace není zdaleka snadné a dle Holé je velmi složité nalézt v literatuře „ucelenou teorii mediace.“³⁸ To je dáno především tím, že mediace je ovlivněna mnoha faktory (činiteli) teoretických zdrojů, které ji podporují a čteností oblastí, ve kterých se dá uplatňovat. Pokus o teoretické ukotvení mediace učinila Holá,³⁹ a to propojením konfliktu a komunikace, resp. pomocí *teorie konfliktu* (který zkoumá předmět mediace) a *teorie interakce – komunikace* (který zkoumá vztahy, proces a obsah mediace). „Konflikt je specifický způsob interakce (komunikace), který je pouze v interakci (komunikaci) řešitelný.“⁴⁰ Jinak řečeno - interakce znamená jakékoli reagování lidí na sebe navzájem, které probíhá při veškerých

³⁶CITÁTY A PŘÍSLUVÍ: [online], [cit. 2012-01-30]. Dostupné z:

<http://the.cz/citaty/index.php?page=citaty&kategorie=9p>

³⁷ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 43. ISBN 978-80-247-3134-6.

³⁸ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 43. ISBN 978-80-247-3134-6.

³⁹ HOLÁ, L. *Mediace*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2003, s. 44. ISBN 80-247-0467-6.

⁴⁰ HOLÁ, L. *Mediace*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2003, s. 44. ISBN 80-247-0467-6.

kontaktech s jinými jedinci. Dle Holé⁴¹ lze mediaci považovat za předmět sociální psychologie, neboť ta se sociální komunikací zabývá (resp. předmětem sociální psychologie všeobecně je vysvětlení interpersonálního chování a komunikace). Srovnej např. teorii autorů Watzlawicka, Bavelasové a Jacksona:⁴² „vyjdeme-li z předpokladu, že veškeré chování v interakční situaci má význam sdělení, tj. je komunikací, plyne z toho, že ať se člověk snaží jakkoli, nemůže *nekomunikovat*. Aktivita nebo neaktivita, slova či mlčení, vše má význam sdělení.“ Např. žena sedící ve vlakovém kupé mající zavřené oči (příp. hledící z okna) dává okolí jasně najevo (tedy sděluje), že si nepřeje být nikým rušena.

Konflikt je považován za specifický druh sociální interakce (komunikace) mezi lidmi a je logicky zcela nevyhnutelný, neboť v jakékoli komunikaci vznikne dříve či později názorový rozdíl. Pokud má tedy interpersonální konflikt původ ve vzájemné komunikaci, pak je komunikace jeho příčinou, projevem a zároveň i řešením (komunikací se konflikt projevuje i řeší).⁴³

Jak již bylo několikrát vyřčeno, mediace je řešení konfliktu komunikací. Zjednodušeně lze též říci, že: „*mediace je komunikací*, ale i *komunikace je mediací*, a to ve smyslu zprostředkování obsahů, významů a vztahů ve společenském kontextu odborníky na komunikaci.“⁴⁴ Toto obecné pojetí mediace je možné vztáhnout na jakoukoli metodu řešení konfliktu, avšak pouze mediace má svá komunikační specifika, jimiž se odlišuje od jiných metod řešení konfliktu.

⁴¹ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2011, s. 44. ISBN 978-80-247-3134-6.

⁴² WATZLAWICK, P., BAVELASOVÁ, J. B., JACKSON, D. D. *Pragmatika lidské komunikace: interakční vzorce, patologie, paradoxy*. 1. vyd. Hradec Králové : Konfrontace, 1999. s. 43. ISBN 80-86088-04-9.

⁴³ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 45. ISBN 978-80-247-3134-6.

⁴⁴ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 45. ISBN 978-80-247-3134-6.

2.2 Definice mediace

Mediace (česky zprostředkování) je nejjednodušeji řečeno: „způsob pokojného řešení sporů, jehož cílem je dohoda.“⁴⁵ Mediace, jako metoda komunikace, využívá poznatků sociální psychologie, sociologie, práva a sociální práce. Má interdisciplinární charakter a dá se využívat v nejrůznějších oblastech společenské praxe. Původ slova *mediace* vychází z latiny, konkrétně ze slova *medius*, mající význam *střední, prostřední* či *neustranný, neurčitý, nerozhodný*.⁴⁶

V odborné literatuře lze nalézt mnoho pokusů o její definování. Ovšem tyto definice nejsou vždy úplné, resp. často se zaměřují jen na specifickou oblast vztahů, ve které se mediace uskutečňuje (právo, sociální práce, psychologie, obchod apod.). Srovnejme např. pojetí mediace v rámci restorativní justice, kdy je na mediaci pohlíženo jako na „zprostředkování styku pachatele s obětí, při kterém se hledají způsoby řešení situace způsobené trestným činem. ... Poskytuje poškozenému (oběti trestného činu) možnost setkat se s viníkem, který mu škodu způsobil (s pachatelem trestného činu). Toto setkání se uskutečňuje v bezpečném prostředí, je vedeno odborně vyškoleným zprostředkovatelem (mediátorem) a umožňuje bezprostřední diskusi o spáchaném činu a jeho důsledcích.“⁴⁷ Toto pojetí jasně vymezuje účastníky mediace (tedy pachatel – oběť), předmět mediace (způsobený trestný čin) a účel mediace (pohled na spáchaný trestný čin z obou úhlů pohledu, tj. pachatele i oběti a nalezení řešení, jak se pachatel s obětí vyrovná a jak odčiní a nahradí způsobenou škodu a újmu). Podobnou tendenci má i mediace rodinná, která určuje účastníky mediace jako např. rozvádějící se manžele, předmět mediace jako spory o majetek, výchovu dětí, placení výživného apod. a účel mediace jako pomoc manželům při řešení jejich konfliktů a nalézání

⁴⁵ WIKIPEDIE: [online], [cit. 2011-12-05]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Mediace>

⁴⁶ HOLÁ, L. *Mediace*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2003, s. 50. ISBN 80-247-0467-6.

⁴⁷ KARABEC, Z. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. 1. vyd., Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 10. ISBN 80-7338-021-8.

vlastního řešení.⁴⁸ Takto jednostranné vymezení však může vést ke zkreslení samotné mediace, která může být laicky vnímána jako metoda využitelná pouze pro řešení rodinných konfliktů (či jen v trestním právu) přesto, že její uplatnění je mnohem širší.

Holá⁴⁹ se tedy snaží definovat mediaci obecně, a to jako „metodu řešení konfliktu komunikací, při níž neutrální kvalifikovaná osoba pomáhá účastníkům konfliktu ve vzájemném dorozumívání, jehož cílem je dosažení jejich spokojenosti s procesem i výsledkem řešení konfliktu.“ Jinými slovy: jedná se o záměrné řešení konfliktu, kdy kvalifikovaná, nezávislá a nezaujatá osoba - mediátor - napomáhá stranám ve vzájemném dorozumívání a nalezení pro všechny přijatelného řešení a uzavření mediační dohody. Mediátor se snaží, bez navrhování či dokonce prosazování vlastní podoby výsledného řešení, hledat s klienty takové východisko, které bude přijatelné a uspokojivé pro obě strany. V mediaci rozhodují o výsledku sporu samotní účastníci mediačního procesu (ne tedy mediátor, jak by se na první pohled mohlo zdát). Nutno podotknout, že jedním ze základních principů mediace je naprostá dobrovolnost všech zúčastněných stran sporu. Významná je také pozice mediátora, která by měla být vůči oběma stranám naprosto rovnocenná a vyvážená. Důležitá je též dostatečná aktivita účastníků při řešení konfliktu a v neposlední řadě je důraz kladen na zachování důvěrných informací výhradně mezi účastníky.

2.3 Konflikt jako předmět mediace

„Problém nebývá v tom, co neříkáte, ale v tom, co neslyšíte.“

Jiří Plamínek⁵⁰

⁴⁸ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 51. ISBN 978-80-247-3134-6.

⁴⁹ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 52. ISBN 978-80-247-3134-6.

⁵⁰ PLAMÍNEK, J. *Konflikty a vyjednávání. Umění vyhrávat, aniž by někdo prohrál*. 2. aktualizované vyd., Praha : Grada, 2009, 136 s. ISBN 978-80-247-2944-2.

Ve svém životě se dnes a denně setkáváme anebo se sami účastníme nejrůznějších konfliktů. Konflikty vznikají všude tam, kde lidé přicházejí do vzájemného kontaktu. Každý člověk má své vlastní potřeby, představy a zájmy vycházející nejen z jeho osobnosti, ale i ze situace, ve které se právě nachází. Je tedy nevyhnutelné, že v průběhu svého života narazí na člověka či skupinu lidí, kteří mají jiné potřeby, jiné zájmy, odlišné názory a postoje a dojde mezi nimi k rozepři. Konflikty vznikají v nejrůznějších rovinách našeho života. Například v rovině osobní, kdy dochází ke vzájemným konfliktům mezi partnery, manželi, rodiči a dětmi či mezi sourozenci; v rovině pracovní mezi zaměstnavateli a jejich zaměstnanci, mezi spolupracovníky, kolegy, mezi nadřazeným a podřazeným; ve škole může ke konfliktu dojít mezi učiteli a žáky, mezi studenty navzájem; dále mezi sousedy, ale třeba i mezi cizími lidmi na ulici či ve frontě na poště. Do konfliktu se dostávají muži i ženy, dospělí i děti, politici i politické strany, etnické skupiny i celé národy či lidé s odlišným náboženským přesvědčením. Konflikt je všudypřítomný a je běžnou součástí lidského života. Konflikt však není jen výlučně něčím špatným či negativním. Podle Štěpaníka hraje často i významnou a pozitivní roli při překonávání problémů či při hledání nových, pro všechny přijatelných, řešení a závěrů.⁵¹

„Jiné názory nejsou nepřáteli. Jsou to spojenci, kteří pomohou vytvořit lepší myšlenky.“

Dave Logan⁵²

Slovo *konflikt* pochází z latinského *confligó, conflictum*, a znamená „srážku či střet dvou nebo několika neslučitelných stanovisek či nesmiřitelných stran, které se nechtějí nebo nemohou dohodnout. Je to střetnutí dvou nebo víceroch, do určité míry se vylučujících nebo protichůdných snah, sil, potřeb, zájmů, citů, hodnot nebo tendencí. ...Konflikt bývá doprovázen nejistotou,

⁵¹ ŠTĚPANÍK, J. *Umění jednat s lidmi 3. Stres, frustrace a konflikty*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2008, s. 106. ISBN 978-80-247-1527-8.

⁵² PEL-MEL CITÁTY JEN TAK: [online], [cit. 2011-12-05]. Dostupné z: <http://citaty.pelmel.info/citaty/c20-konflikt>

nervozitou, strachem a může vést k agresii. V konfliktu se mísí prvky věcné a iracionální. Pro vyřešení konfliktu je často nutné uvážit více alternativ.⁵³

Sociologický slovník vymezuje tento pojem jednodušeji: „Střet zájmů. Situace, kdy se dva nebo více aktérů (jednotlivců, skupin, institucí apod.) sledujících rozdílné cíle setkává a činí rozhodnutí v rámci jednoho systému nebo se dělí o společné zdroje.“⁵⁴ Stejně tak Encyklopedický slovník popisuje konflikt jako „střetnutí dvou nebo více protikladných sil, tendencí, cílů, motivů, snah, aj.“⁵⁵

Jak je z výše uvedeného zřejmé, výklad slova *konflikt* je víceméně totožný. Pro označení konfliktu lze použít i další výrazy: např. spor, pře, neshoda, nedorozumění, nesouhlas, hádka, srážka, souboj, svár, rozpor apod. Běžné konflikty řešíme většinou spontánně a docházíme k výsledku, který je pro obě strany více méně akceptovatelný. Avšak pokud neumíme spor vyřešit vlastní cestou a nedokážeme se s druhou stranou dohodnout, máme možnost vyřešit spor pomocí třetí, nezávislé strany. Tuto možnost nám nabízí právě *mediace* a onou nezávislou stranou je *mediátor* (někdy i více mediátorů). Mediaci lze využít nejen při řešení řady náročných životních situací (příkladem je rodinná mediace), ale např. i v trestním právu.⁵⁶

Mediace, jako metoda komunikace, realizovaná pomocí speciálních komunikačních technik a postupů, je nejen způsobem jak konflikty efektivně řešit, ale je také způsobem komunikace. „Konflikt zde vystupuje jako předmět mediace, komunikace jako jeho řešení.“⁵⁷

⁵³ WIKIPEDIE: [online], [cit. 2011-12-05]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Konflikt>

⁵⁴ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1. vyd., Praha : Portál, 2001, s. 128. ISBN 80-7178-535-0.

⁵⁵ KOLEKTIV AUTORŮ *Encyklopedický slovník*. Praha 1993, Odeon, ISBN 80-207-0438-8.

⁵⁶ Blíže k možnostem využití mediace viz samostatná podkapitola č. 2.8.

⁵⁷ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 45. ISBN 978-80-247-3134-6.

2.4 Základní principy mediace

Mediace je postavená na několika základních principech. Všechny jsou stejně důležité, nejsou ve vztahu vzájemné nadřazenosti či podřazenosti, ale naopak jsou vzájemně propojené, přičemž jeden je předpokladem pro uplatnění druhého. Jsou tedy potřebné jako celek, uplatňující se v jednotlivých fázích mediačního procesu. Shrňme si nyní ty nejdůležitější:⁵⁸

Princip dobrovolnosti

„Těm, kteří se dali získat dobrovolně, můžeme důvěřovat, ale nikdy těm, kteří byli mocí donuceni nebo lstí získáni.“

Jan Amos Komenský⁵⁹

Dobrovolnost je jedním ze základních předpokladů pro využití mediace. Bez ní nelze tuto komunikační metodu využít. Pokud se účastníci sporu sami rozhodnou pro mediaci, je to již samo o sobě známkou dobrovolnosti, jelikož tak učinili na základě vlastního rozhodnutí za účelem vyřešení nějakého sporu mezi nimi. To se dá, samo o sobě, považovat za jejich první dohodu. Mediace však může být uložena stranám také v rámci soudního řízení (nebo před ním), pak je princip dobrovolnosti diskutabilní (vyvstává zde otázka, zdali účastníci mediace přistupují k mediaci skutečně dobrovolně).⁶⁰

Princip důvěrnosti a důvěry

„Důvěra je jako velmi jemná květinka – dlouho jí trvá, než rozkvetne a snadno se zašlápne.“

Manfred de Vries⁶¹

⁵⁸ většina principů je inspirovaná knihou: HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 53-61. ISBN 978-80-247-3134-6.

⁵⁹ CITÁTY: [online], [cit. 2012-02-11]. Dostupné z: <http://citaty.kukulich.cz/temata/duvera>

⁶⁰ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 53. ISBN 978-80-247-3134-6.

⁶¹ CITÁTY: [online], [cit. 2012-02-11]. Dostupné z: <http://citaty.kukulich.cz/temata/duvera>

V prvé řadě je potřeba odlišit pojem *důvěrnost* (jako charakteristiku procesu) a *důvěru* (jako charakteristiku vztahu). Důvěrnost je dalším zásadním principem mediace. Lidé mediaci často volí právě pro pocit jistého soukromí (oproti soudnímu řešení sporu, které bývá zpravidla veřejné, navíc s podrobnými písemnými výstupy, které jsou dlouhodobě uchovávány). Pocit důvěrnosti také zainteresovaným stranám usnadňuje komunikaci. Její princip je v mediaci upevňován především následujícími důvody:⁶²

- přispívá k atraktivnosti mediace,
- poskytuje bezpečné prostředí pro sdělování informací a pocitů,
- umožňuje řešit konflikty v citlivých oblastech,
- chrání klienty před zveřejněním problému,
- přispívá k efektivnosti jednání tím, že nutí účastníky mluvit otevřeně,
- přispívá k profesionalitě mediátorů a posilování jejich nezájatosti,
- přispívá k realistické dohodě, protože je jen malý prostor domáhat se její vnější revize.

Informace, které vyplují v průběhu mediace na povrch, není možné zveřejnit a zůstávají důvěrnými. Klienti se však mohou předem dohodnout na pravidlech a na skutečnosti, které z informací mohou být zveřejněny, a které zůstanou skryté. Dá se tak učinit prostřednictvím ústní či písemné dohody anebo jsou zásady důvěrnosti dány obvyklými praktikami, které daný mediátor (či instituce) využívá (např. v rámci profesního či etického kodexu). Dohoda o důvěrnosti se vztahuje především na informace využitelné v případě řešení sporu prostřednictvím soudů a poskytnutí informací třetím stranám (které do „soudní“ oblasti nespádají). V některých právních systémech (to se týká i České republiky) má však mediátor povinnost chránit zájmy „třetí strany“, která se sporu jinak neúčastní a tudíž i povinnost oznamovací (např. zneužívání dětí). Zásada důvěrnosti pak může být omezena právem a zákony. Na počátku mediace musí být klienti se všemi těmito aspekty seznámeni (včetně možných důsledků při porušení). Proto bývá zvykem uzavírat dohodu o mediaci, ve které

⁶² HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 54. ISBN 978-80-247-3134-6.

je (mimo jiné) upravena i otázka důvěrnosti procesu mediace a jejímž podpisem všichni vyjadřují souhlas se stanovenými podmínkami.⁶³

Předpokladem úspěšné spolupráce a kooperace mezi klienty navzájem je bezesporu vzájemná *důvěra*. Je jednou z předností mediace a může významně ovlivnit (ovšem i záporně) efektivitu celého procesu a jeho výsledek. Je nepostradatelná i ve vztahu směrem k mediátorovi (resp. důvěra klientů v mediátora). Rozhodování klientů o mediaci (ale též pro jejich pokračování v mediaci) ovlivňuje právě důvěra ve schopnosti, zkušenosti a hlavně v nepředpojatost a nestrannost mediátora. Pro mediátora je jeden z nejtěžších úkolů nastolit v procesu mediace důvěru a především ji pak udržet v průběhu celého procesu.⁶⁴

Princip změny soupeření na spolupráci

„Při soupeření jde o boj dvou nepřátel na život a na smrt, kdežto při spolupráci jde o souhru přátel – např. o hudbu kvarteta.“

Jaro Křivohlavý⁶⁵

Mezi primární podoby mezilidských vztahů patří kromě konfliktu i spolupráce (kooperace) a soupeření (kompetice). Kompetice je krajní forma řešení konfliktu ve smyslu „kdo s koho“ - „já nebo ty“ - „vítěz nebo poražený“. Není nic mezi tím, vždy zvítězí jen jeden (a získá vše) na úkor druhého (který vše ztratí). Celkový „zisk“ (objem hodnot) se nezmění. U kooperace je tomu jinak - celkový zisk se navyšuje. Jinými slovy - při spolupráci dostane každý vždy něco navíc, než měl na začátku, tzn., že každý je o něco „bohatší“ a má „něco“ navíc než na začátku.⁶⁶ A to je právě jeden z principů mediace (a zároveň i její cíl): změna vztahu ze soupeření

⁶³ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 53-54. ISBN 978-80-247-3134-6.

⁶⁴ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 54-55. ISBN 978-80-247-3134-6.

⁶⁵ KŘIVOHLAVÝ, J. *Konflikty mezi lidmi*. 2. vyd., přeprac., Praha, Portál, 2002, s. 44. ISBN 80-7178-642-X.

⁶⁶ KŘIVOHLAVÝ, J. *Konflikty mezi lidmi*. 2. vyd., přeprac., Praha, Portál, 2002, s. 39-43. ISBN 80-7178-642-X.

na spolupráci. Současně je však i jejím předpokladem, jelikož mediace by nemohla být realizována v případě, že by se klienti pro mediaci dobrovolně a svobodně nerozhodli (tento princip je tedy úzce propojený s principem dobrovolnosti).⁶⁷

Princip orientace na budoucnost

„Nemáte-li úspěšnou minulost, není to důvod, abyste neměli úspěšnou budoucnost.“

*Theodore Dreiser*⁶⁸

Mediace je primárně zaměřená na budoucnost. Vychází z faktu, že to co bylo příčinou konfliktu na počátku, tedy v minulosti, nemusí být nutně důležité pro pochopení toho, co se děje v současnosti. Avšak je možné poučit se z chyb, které byly v minulosti učiněny a snažit se pochopit, co nefungovalo správně. Klienti často považují za důležité vylíčit události, které se staly již dříve, chtějí odůvodnit, co a proč se stalo, přesvědčit mediátora o důvodech svého konání (a dostat ho na *svou* stranu), či se vypořádat s vlastním svědomím. To může na jedné straně přinést nové souvislosti a informace a klient se může dočasně cítit i lépe, avšak na straně druhé častěji dochází ke zvýšenému napětí a ke stupňování sporů. Při mediaci je tedy nutné zabránit ustavičnému obracení se k minulosti a zaměřit se především na budoucnost. Cílem je změna (transformace) a pokrok (progres). Přesto je důležité, brát v úvahu i pocity klientů a snažit se pochopit jejich situaci.⁶⁹

⁶⁷ HOLÁ, L.: *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011, s. 55-56. ISBN 978-80-247-3134-6.

⁶⁸ CITÁTY SLAVNÝCH OSOBNOSTÍ: [online], [cit. 2012-02-12]. Dostupné z: <http://www.citaty-slavnych.cz/vyhledavani/budoucnost>

⁶⁹ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 56-57. ISBN 978-80-247-3134-6.

Princip pochopení odlišností

„Význam věci neleží ve věcech samotných, ale v našem přístupu k nim.“

*Antoine de Saint-Exupéry*⁷⁰

Mnoho z nás se v běžném životě nejednou snaží upřednostňovat své vlastní zájmy, potřeby a názory a ne vždy se ohlíží na potřeby, zájmy či názory někoho jiného (a právě díky tomu se pak dostáváme do konfliktních situací). To se týká i účastníků mediace. Ti se snaží prosadit své postoje, své hledisko, své zájmy a považují je za jediné správné a pravdivé a neohlíží se přitom na skutečnost, že partner může situaci vnímat zcela jinak a z jiného úhlu pohledu.

Dalším důležitým předpokladem správně fungující mediace je tedy schopnost zúčastněných uvědomit si (a pochopit), že partner má nárok na vlastní pojmání a vnímání skutečnosti. To je velmi důležité i pro vytvoření důvěry a pro spolupráci – kooperaci účastníků v průběhu mediace. Jedná se o oboustranný proces, a jak konstatuje Holá: „Pokud klient nerozumí svému partnerovi, nedokáže se na jeho situaci podívat z jeho pozice, pak mu jen těžko přizná právo na vlastní nazírání věci.“⁷¹ Úkolem mediátora v procesu mediace je tedy zdůrazňovat realitu rozdílných názorů, k čemuž využívá nejrůznější techniky (např. *techniku zrcadlení*⁷² aj.). Cílem je pochopení vzájemných odlišností a na základě toho vytvoření dohody, která reflektuje a respektuje zájmy i potřeby všech zúčastněných.⁷³

⁷⁰CITÁTY A VÝROKY SLAVNÝCH: [online], [cit. 2012-02-12] Dostupné z: <http://www.citaty.name/news/antoine-de-saint-exupery1/>

⁷¹HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 57. ISBN 978-80-247-3134-6

⁷² Technika spočívá v tom, že mediátor přijímá pocity klienta, uznává je za oprávněné a dává mu najevo, že chápe jak mu je a jak se cítí. Předpokladem pro využití této techniky je vysoký stupeň empatie u mediátora – musí umět dobře naslouchat a umět projevit porozumění. (HOLÁ, L.: *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2011, s. 143. ISBN 978-80-247-3134-6.)

⁷³HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 57. ISBN 978-80-247-3134-6.

Princip alternativy – hledání nových možností

„Svoboda člověka záleží v jeho možnosti volit mezi existujícími reálnými alternativami.“

Erich Fromm⁷⁴

Snahu vyřešit spor prostřednictvím mediace je již samo o sobě možné považovat za hledání nových (alternativních) možností jak řešit konfliktní situaci člověka. Jinak řečeno – jedinec mohl doposud řešit konflikt způsoby a prostředky, které mu byly známé a které běžně využíval. Ovšem nepodařilo se mu dosáhnout požadovaného výsledku a pocitu uspokojení, a proto se rozhodl hledat jiné – alternativní možnosti jak řešit konflikt - v tomto případě pomocí mediace. Hledání alternativních možností a řešení provází i celý průběh mediace, jehož snahou je nalézt různé eventuality kooperace klientů za účelem uzavření dohody. Hledání nových možností je také jednou z fází mediačního procesu.⁷⁵

Princip nestrannosti a neutrality

„Nestranný mediátor straní všem klientům.“

Lenka Holá⁷⁶

Nestrannost i neutralita patří k zásadním a klíčovým principům mediace. Mediátor musí vždy zůstat nezaujatý, neutrální a jeho přístup k oběma účastníkům musí být zcela vyrovnaný. Pokud se mu to z jakéhokoli důvodu nedaří, je jeho povinností z mediace odstoupit. Je pochopitelné, že mediátor vždy bude ovlivněn více či méně vlastními prožitky a životními zkušenostmi, avšak nesmí dopustit, aby se nežádoucím způsobem odrážely v jeho práci. Avšak ani při maximální snaze o neutralitu nelze skutečné a trvalé schopnosti neutrality dosáhnout - mediátor bude vždy při své práci narážet na osobní

⁷⁴ CITÁTY SLAVNÝCH OSOBNOSTÍ: [online], [cit. 2012-02-12]. Dostupné z: <http://www.citaty-slavnych.cz/vyhledavani/moznosti>

⁷⁵ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 57. ISBN 978-80-247-3134-6.

⁷⁶ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 59. ISBN 978-80-247-3134-6.

sympatie či antipatie vůči klientům a rovněž jej budou ovlivňovat jeho subjektivní názory a hodnoty. Za určitých okolností, to může být zvláště neseadné, např. v situacích, kdy: „morální úsudek mediátora přisuzuje vinu jednoznačně některému z účastníků, nebo kdy jeden z účastníků konfliktu přijde s řešením, jež mediátor považuje za dobré. Neutralita je rovněž vystavena velkému tlaku, pokud se některý z účastníků konfliktu chová neadekvátně nebo mediátor cítí k některému z klientů osobní sympatie.“⁷⁷

Velmi důležité je, aby klienti věřili v mediátorovu nestrannost a neutralitu, což významně zvyšuje (a v opačném případě snižuje) kvalitu mediačního procesu. Dle Holé je: „neutralita testem mediátorových schopností pomoci partnerům nalézt vlastní východisko, aniž by vnucoval své vlastní názory na žádoucnost řešení jejich konfliktu.“⁷⁸ Být neutrální ovšem neznamena být nečinný, neaktivní. Znamená to, že mediátor v průběhu mediace dokáže chápat stanoviska všech účastníků sporu, zajímá ho profit a užitek totožný (odpovídající) pro všechny klienty, nechává každému přibližně stejný prostor pro vyjádření, rozděluje svoji pozornost stejným dílem (to platí i v případě neverbálních projevů), ale také stanovuje (v dohodě) adekvátní množství úkolů pro každého klienta či stejné finanční náklady za využití služby mediace (apod.)⁷⁹

Princip svobody rozhodování

„Svoboda je nerozlučně spojena s odpovědností.“

*Benjamin Franklin*⁸⁰

Na svobodu rozhodování lze pohlížet ze dvou stran. Na jedné straně je to svoboda v samotném rozhodnutí, jestli mediaci absolvovat či nikoli, příp. jestli

⁷⁷ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 59. ISBN 978-80-247-3134-6.

⁷⁸ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 58. ISBN 978-80-247-3134-6.

⁷⁹ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 58-59. ISBN 978-80-247-3134-6.

⁸⁰ CITÁTY SLAVNÝCH OSOBNOSTÍ: [online], [cit. 2012-02-12]. Dostupné z: <http://www.citaty-slavnych.cz/vyhledavani/odpov%C4%9Bdnost>

v procesu mediace nadále setrvávat (tento princip je tedy úzce spjatý s principem dobrovolnosti). To se týká nejen účastníků, ale i samotného mediátora – každý může kdykoli od mediace svobodně a dle vlastního rozhodnutí odstoupit. Na straně druhé spočívá svoboda rozhodování v možnosti zvolit si dle vlastních potřeb některé z předložených východisek jak řešit konflikt a upřednostnit to řešení, které je klientovi nejbližší příp. nejvíce odpovídá jeho požadavkům a nárokům (to také souvisí s principem převzetí zodpovědnosti, který je popsán dále).⁸¹

Princip převzetí zodpovědnosti

„Člověk je veliký tím, že pociťuje odpovědnost. Odpovědnost tak trochu za osud lidí, v dosahu své činnosti.“

*Antoine de Saint-Exupéry*⁸²

I na tento princip lze pohlížet ze dvou úhlů: ze strany klientů a ze strany mediátora. Klienti zodpovídají za samotný způsob řešení konfliktu (tj. za věcnou stránku konfliktu). Mohou se soustředit na vyjednávání a v průběhu mediace pouze sledovat a kontrolovat spravedlivý přístup mediátora a jeho neutralitu. Mediátorova role je však značně obtížnější. Je zodpovědný za samotný proces mediace, přičemž vyjednávání mezi klienty sleduje s jistým odstupem. To mu umožňuje hodnotit, zda jsou požadavky klientů vyvážené, zda nejsou nepřiměřené, v rozporu se zákonem, jestli nepoškozují třetí stranu či jestli jsou vůbec uskutečnitelné (např. právě v návaznosti na zákonné normy). Jeho zodpovědnost taktéž spočívá v zachování podstaty mediace a dodržování jejích základních principů, tzn. za možnost pokračovat v procesu mediace.⁸³

⁸¹ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 59. ISBN 978-80-247-3134-6.

⁸² CITÁTY SLAVNÝCH OSOBNOSTÍ: [online], [cit. 2012-02-12]. Dostupné z: <http://www.citaty-slavnych.cz/vyhledavani/odpov%C4%9Bdnost>

⁸³ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 59-61. ISBN 978-80-247-3134-6.

Dle Holé⁸⁴ lze určit tři oblasti, ve kterých se zodpovědnost mediátora projevuje nejvýrazněji:

- 1. Zodpovědnost vyplývající z kontraktu** (dohody o mediaci) – při porušení dohody ze strany mediátora jsou klienti oprávněni žádat odškodnění. V dohodě by také mělo být stanoveno, za co mediátor neodpovídá.
- 2. Zodpovědnost plynoucí z civilního práva** – pokud se mediátor dopustí pochybení z nedbalosti, poruší důvěrnost, či jakkoli ovlivňuje a poškodí některou ze stran, má opět poškozená strana nárok na náhradu (ovšem za podmínky, že prokáže, že jednáním mediátora strana utrpěla skutečné škody).
- 3. Zodpovědnost za porušení neutrality** – tato situace může vzniknout v případě, že klienti očekávají od mediátora jiné než neutrální chování a svůj vztah s ním si chybně vyloží.

Převzetí zodpovědnosti se projevuje také v oblasti trestních věcí. Týká se především doznání pachatele ke spáchání trestného činu a akceptování plné zodpovědnosti za něj. To je podstatou a také předpokladem pro možné provedení mediace mezi pachatelem a poškozeným. Pokud by tomu tak nebylo, mohlo by při prvním setkání mezi těmito stranami (v rámci mediace) dojít k nechtěné traumatizaci oběti.⁸⁵

Princip ukončení sporu formou vítěz – vítěz (win - win)

"Dohody, jež nejsou postaveny na principu vzájemné výhodnosti, nemívají dlouhého trvání."

George Washington⁸⁶

⁸⁴ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 60. ISBN 978-80-247-3134-6.

⁸⁵ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 61. ISBN 978-80-247-3134-6.

⁸⁶ QED GROUP: [online], [cit. 2012-01-24]. Dostupné z: <http://www.qedgroup.cz/jednotlivec/skoleni/vyjednavani-1/>

Úspěch mediace spočívá také v tom, že na konci odcházejí účastníci s dojmem, že jejich „případu“ bylo věnováno dostatek pozornosti, jejich nároky a požadavky byly vyslyšeny a uspokojeny a výstupem je dohoda respektující v maximální možné míře potřeby i zájmy obou stran. Princip ukončení sporu ve formě vítěz – vítěz spočívá v tom, že ani jedna ze stran není v pozici „poraženého“, ale pocit „vítězství“ mají obě strany společně.

2.5 Cíle mediace

V literatuře (a v dnešní době i na internetu) lze nalézt podobné koncepce cílů mediace. Srovnajme např. cíle, které prezentují na svých webových stránkách některé organizace a společnosti nabízející občanům službu mediace:

Manželská a rodinná poradna v Hradci Králové (provozovaná Centrem sociální pomoci a služeb o. p. s.), na svých stránkách uvádí jako cíl mediace: „Vytvoření a přijetí jasně formulované, srozumitelné a prakticky uskutečnitelné dohody, která je přijatelná pro všechny zúčastněné.“⁸⁷

Children of Europe, o. p. s.,⁸⁸ nezisková nevládní organizace, předkládá jako svůj cíl mediace následující: „Pomoci všem najít řešení, které vyhovuje tolika požadavkům všech zúčastněných stran, kolik je to jen možné. Tak, aby se všichni cítili uspokojeni. Cíl je jediný. Dosáhnout fungujícího a praktického řešení situace.“⁸⁹

⁸⁷ MANŽELSKÁ A RODINNÁ PORADNA HRADEC KRÁLOVÉ: [online], [cit. 2012-01-24]. Dostupné z: <http://poradnahk.webnode.cz/produkty/mediace/>

⁸⁸ Cílem této organizace je podporovat ochranu dětských práv a práv rodičů v celé Evropě a propagovat ochranu dětských práv, především jejich právo na oba rodiče, šířit informace o střídavé péči s hlavním cílem - změna v zákoně o rodině České republiky (CHILDREN OF EUROPE, O. P. S.: [online], [cit. 2012-01-24]. Dostupné z: <http://www.childrenofeurope.cz/mediace/>)

⁸⁹ CHILDREN OD EUROPE, O. P. S.: [online], [cit. 2012-01-24]. Dostupné z: <http://www.childrenofeurope.cz/mediace/>

Společnost Medeora, organizace nabízející psychoterapeutické a adiktologické⁹⁰ služby a mediaci pro řešení rodinných a mezigeneračních sporů, uvádí: „Cílem mediace je realistická, vyvážená dohoda obou stran, která odráží jejich možnosti a přání. V případech, kdy už se sporná věc řeší soudní cestou, lze dohodu předložit u soudu a je vysoce pravděpodobné, že bude schválena v podobě, na které jste se shodli.“⁹¹

Společnost INTER – IVCO s.r.o. se specializuje na služby v oblasti vymáhání pohledávek a jako cíl mediace, kterou (mimo jiné) nabízí pro řešení těchto typů sporů, prezentuje: „Nejlepším výsledkem mediace je smír mezi znesvářenými stranami, vyřešení sporu a navrácení ztracené důvěry tak, aby obě strany mohly v budoucnu vzájemně spolupracovat, a to i přes rozdílné názory na různé téma.“ Dále dodává, že mediace je prostředek, který pomáhá klientovi: „dohodnout se prostřednictvím profesionální nezávislé osoby schopné přednést a projednat i nepříjemné skutečnosti, jejichž zamlčení vede k nemožnosti dostát svým slibům a garancím.“⁹²

Podobné interpretace mediačních cílů lze nalézt i u dalších institucí nabízejících anebo prezentujících tuto službu. Cíle mediace formulované v trestní oblasti se o mnoho neliší a mají obvykle následující podobu: „smyslem a účelem mediačního jednání je přispět ke zmírnění následků trestného činu pro poškozeného a motivovat obviněného k převzetí odpovědnosti za škodu, kterou svým jednáním způsobil. Mediace může vyústit v dohodu o urovnání konfliktu a náhradě škody a výsledky mediačního jednání může soudce či státní zástupce zohlednit ve svém rozhodnutí.“⁹³

Jak je z výše uvedených citací zřejmé, nezáleží ani tak na oblasti, ve které se konflikt řešený mediací odehrává. Hlavní cíl (účel) je více méně totožný,

⁹⁰ tj. zabývající se prevencí, léčbou a výzkumem závislostí vč. etiologie (tj. naukou o příčinách vzniku nemocí)

⁹¹ MEDEORA: [online], [cit. 2012-02-04]. Dostupné z:

<http://www.medeora.cz/sluzby/mediace/>

⁹² INTER-IVCO: [online], [cit. 2012-02-04]. Dostupné z:

<http://www.interivco.cz/mediace.html>

⁹³ ROZUM, J. *Uplatnění mediace v systému trestní justice*. 1.vyd. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, s. 4, Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3380-908.

a to dosažení vzájemné a všemi akceptovatelné dohody tak, aby byli všichni, v rámci daných možností, co nejvíce spokojeni.

Při definování mediačních cílů je třeba zaměřit se na potřeby, které mají být v rámci mediace, včetně všech zainteresovaných osob a institucí uspokojovány V literatuře jsou nejvíce uváděny následující mediační cíle:⁹⁴

- zvládnání konfliktní situace;
- dát možnost účastníkům sporu lépe pochopit jádro konfliktu a umožnit jim snížit jej na takovou mez, která bude pro všechny přijatelná a spor bude možné řešit;
- pomoci klientům pochopit vlastní situaci, zájmy;
- poskytnout klientům model pro řešení případných konfliktů v budoucnosti;
- podporovat kooperativnost a slušnost při řešení konfliktů a tím zlepšit vzájemné vztahy;
- umožnit znesvářeným stranám společný náhled na jejich vzájemný vztah a tím je opět orientovat na sebe;
- mobilizovat síly a schopnosti klientů;
- nastolit otevřenou komunikaci danou pokojným vyjadřováním a vzájemným nasloucháním;
- vytvořit a přijmout jasně formulovanou, srozumitelnou a prakticky uskutečnitelnou dohodu, která je přijatelná pro všechny zúčastněné.

Jako nejdůležitější cíl je však považována spokojenost účastníků mediace (ne tedy pouhé vyřešení konfliktu), přičemž všechny dílčí cíle by měly vést k tomuto cíli konečnému.

⁹⁴ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 61. ISBN 978-80-247-3134-6.

2.6 Účastníci mediace a vztahy mezi nimi

Účastníci mediace

Mezi primární účastníky mediace patří *strany sporu a mediátor*:

Mediátor: odborník na komunikaci a řešení konfliktů, který nabízí pomoc v podobě zprostředkování komunikace mezi stranami sporu. Využitím nejrůznějších komunikačních technik se snaží dovést strany k nalezení řešení jejich společného konfliktu. Mediátor musí být nezávislý a vůči stranám nezájatý.

Strany sporu - klienti – partneři:⁹⁵ jedná se o dvě či více osob, které řeší vzájemný konflikt. Označení (strany sporu, klient apod.) většinou odpovídá přístupu k mediaci buď z pohledu sociálně-psychologického, nebo právního.

Při mediaci je však možná i přítomnost dalších aktérů dle vzájemné dohody stran. Mezi ně lze zařadit všechny další jedince (či instituce), kteří jsou konfliktem a jeho řešením jakkoli dotčeni. Vždy je ovšem potřeba zvážit, zda je přítomnost dalších lidí v procesu žádoucí a ku prospěchu věci či naopak. Jsou to (resp. mohou být):⁹⁶

Zástupci stran: nejčastěji jsou to právní zástupci klientů. Ti vstupují do procesu mediace buď před jejím zahájením tím, že nabídnou mediaci jako alternativní možnost řešení sporu, který se nedařilo vyřešit obvyklým způsobem (a mohou např., i doporučit vhodného mediátora) anebo až v průběhu mediace jako např. konzultanti a rádci v otázkách právních, při

⁹⁵ Další označení, se kterým se lze v odborné literatuře setkat, je např.: *sporné strany, strany konfliktu, znesvářené strany, účastníci sporu*, ale i *účastníci mediace* (toto označení však lze použít i ve smyslu dalších zainteresovaných osob - např. právní zástupci klientů). Také je třeba si uvědomit, že některá z pojmenování mají nádech labellingu (nálepkování), což neodpovídá podstatě mediace, tedy snaze o přeměnu vztahu ze soupeření na spolupráci. Takové označení pak neodpovídá skutečnosti především v závěrečné fázi mediace, kdy klienti již nejsou ve vzájemné opozici, ale naopak spolu kooperují.

⁹⁶ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 79 - 84. ISBN 978-80-247-3134-6.

formulacích výsledné mediační dohody apod.⁹⁷ Dalším zástupcem klienta může být jakákoli osoba, které strana důvěřuje a „svěří“ jí tuto roli. Nejčastější příčinou takového zastupování je zdravotní stav klienta, který mu neumožňuje se mediace zúčastnit osobně.⁹⁸

Konzultanti: jsou znalci a experti, kteří poskytují účastníkům mediace i mediátorovi odborné informace z nejrůznějších oblastí (účelem je možnost kompetentně se rozhodnout o dalších krocích). Jedná se např. o právníky, rodinné, výchovné či finanční poradce atd. Patří sem ale i např. svědci událostí, kteří poskytnutím informací mohou dopomoci k řešení problémů.

Jiní odborníci či instituce: mediátor může klientům (účastníkům mediace) doporučit pomoc jiné instituce či odborníků (lékařů, psychologů či psychoterapeutů, oddělení péče o děti apod.), pokud takovou formu pomoci klient potřebuje.

Osoby, jichž se konflikt či jeho řešení týká nepřímo: jsou to příbuzní, kamarádi, známí, spolupracovníci, spolužáci aj., kterých se jakkoli dotýká klientův spor či jeho řešení. Jejich vztah s klientem může také ovlivnit vývoj a výsledek řešení konfliktu.

Vztahy mezi účastníky mediace

Za základní a nejdůležitější vztahy v mediačním procesu lze považovat vztahy mezi *klienty navzájem* a mezi *klienty a mediátorem*.⁹⁹

⁹⁷ Jejich postavení může být v procesu mediace různé a každé může mít své klady i zápory.: mohou zaujímat místo přímo u „jednacího stolu“ spolu s klienty a procesu se aktivně účastní; nebo mohou být fyzicky přítomní ve společné místnosti, avšak do procesu nezasahují; dále mohou být ve vedlejší místnosti za účelem poskytnutí právní konzultace v případě potřeby anebo jsou zcela mimo přímý dosah klienta. O jejich postavení v procesu mediace rozhodují společně obě strany a každé uspořádání má své klady i zápory.

⁹⁸ Do kategorie zástupců stran patří také tzv. „kolizní opatrovník“, který zastupuje nezletilé dítě v procesu mediace, jejímiž účastníky jsou rozvádějící se rodiče dítěte.

⁹⁹ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 84 - 102. ISBN 978-80-247-3134-6.

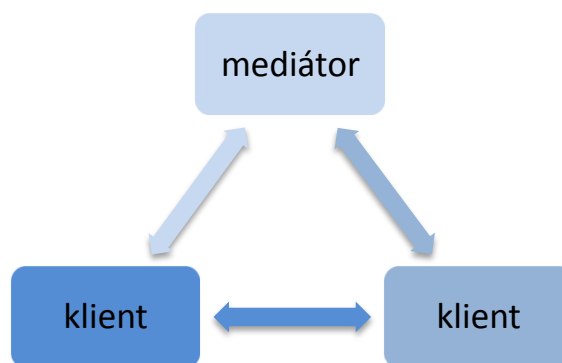
Vztahy mezi klienty

Mediaci volí většinou lidé, kteří se pokoušeli – avšak neúspěšně – vyřešit vzájemný konflikt. V počátku mediace je typický vztah mezi těmito stranami v rovině soupeření (kompetice). Každá strana se snaží prosadit své vlastní zájmy a potřeby bez ohledu na stranu druhou a má snahu hledat příčiny vzniku a trvání konfliktu pouze v jednání, chování či v osobnosti strany druhé. Postupně však (vlivem mediace) nastává přeměna kompetitivního vztahu ve spolupráci (což je cílem mediace). Současně s tím dochází k harmonizaci mezilidských vztahů a otevírá se tak perspektiva nalezení úspěšného (vy)řešení konfliktu.

Vztahy mezi klienty a mediátorem:

Role mediátora je v procesu mediace natolik významná, že není možné považovat jej za pouhého prostředníka mezi stranami ve *vztahové dyádě*, ale je nutné jej pokládat za samostatného člena vztahové *triády*. Vztahy mezi všemi členy triády působí oboustranně, resp. všemi směry. Vztahy mezi stranami a mediátorem lze znázornit jednoduchým obrázkem, ze kterého je toto patrné:

Obrázek 1: Vztahy mezi účastníky mediace

Zdroj: vlastní

Jelikož mediace neprobíhá vždy jen mezi dvěma stranami a mediátorem, ale i mezi více stranami (a mediátorem), je pak tato vztahová rovina rozšířena o další vztahové vazby.

Strany se rozhodují pro mediaci zpravidla ve fázi, kdy komunikace mezi nimi přestává fungovat, příp. již nefunguje vůbec. Jejich komunikace se většinou omezuje na pouhý formální styk anebo jsou její projevy zcela nevhodné (strany se slovně napadají, útočí na sebe, obviňují se, dochází k agresi apod.). Dle Nakonečného¹⁰⁰ se v takových vztazích začínají vyvíjet tzv. kruhové reakce vzájemného trestání (na základě principu reciprocity), které mohou vést k vytvoření „bludného kruhu vzájemného trestání“ (vědomého i nevědomého). Strany již nedokáží reagovat adekvátně situaci, nedokáží se dohodnout a z tohoto bludného kruhu vystoupit. Konflikt se pak může vyhrotit až do extrémů.

„Rodící spor se podobá potoku, který se dere hrází: jakmile se prodral, už ho neudržíš.“

Talmud¹⁰¹

V prvních fázích mediace nejčastěji komunikují strany pouze s mediátorem (a prostřednictvím mediátora), snaží se jej získat na svoji stranu a přesvědčit jej o „svojí pravdě“ (v domnění, že mediátor pak bude více podporovat jejich požadavky a nároky). V této fázi vystupují na povrch nejrůznější emoce a klienti mohou zažívat záporné (ale i kladné) pocity: nejistotu, obavy, napětí, lítost atd. Mohou také pocítit zklamání – jejich představy o mediaci nejsou naplněny, postrádají její smysl, nesouhlasí s přístupem mediátora, nelíbí se jim cesta či způsob řešení jejich konfliktu. Někteří dokonce v této fázi mediaci ukončí. Objevuje se však i naděje. Postupně, v závislosti na transformaci kompetitivního vztahu v kooperující, se mění „mediační klima“ na příjemnější, konstruktivnější, zvyšuje se důvěra ve schopnosti mediátora (i důvěra v partnera) i v samotný smysl mediace.

¹⁰⁰ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. 1. vyd., Praha : Academia, 1999. s. 192. ISBN 80-200-0690-7.

¹⁰¹ CITÁTY A PŘÍSLUVÍ: [online], [cit. 2012-01-30]. Dostupné z: <http://the.cz/citaty/index.php?page=citaty&kategorie=9p>

Prvotní snahu klientů získat mediátora jako spojence proti druhému partnerovi nahrazuje respekt k mediátorovi jako k neutrální osobě, jež se aktivně snaží pomoci nalézt řešení výhodné pro obě strany. Významným elementem ve vztahu *strana sporu a mediátor* je důvěra.

2.7 Mediace jako proces

Mediace je strukturovaný proces, který má několik fází tvořících osu samotného procesu mediace. Tato struktura není zcela dogmatická a závazná, mediátor by jí však měl znát a ovládat a pružně ji přizpůsobovat požadavkům aktuální situace (např. někteří lidé se nechtějí dohodnout na mediaci, dokud neporozumí její podstatě). Mediace je tedy proces individuální s vlastním průběhem.

Fáze mediace

Odborníci se většinou shodují ve způsobu rozdělování mediace na jednotlivé fáze, odlišnosti lze nalézt jen v drobnostech. Jako příklad lze uvést fáze mediace dle Riskina,¹⁰² který je rozděluje do pěti fází dle cílů, jichž má být v průběhu mediace dosaženo:

1. Dohodnout se na tom, že se bude mediovat.
2. Porozumět problémům.
3. Formulovat možná řešení.
4. Dosáhnout dohody.
5. Dohodu realizovat.

¹⁰² RISKIN, L. L., ARNOLD, T., KEATING JR., J. M. *Mediace, aneb jak řešit konflikty*. 1. vyd., Praha : PALLATA, 1997, s. 33. ISBN 80-901710-6-0.

Podobným příkladem je členění fází mediace dle Plamínka,¹⁰³ který zde navíc zařazuje fázi hodnotící, vyjednávací a rozhodovací:

1. Zahájení mediace.
2. Sbíráání informací a definice problémů.
3. Hledání možných variantních řešení.
4. Hodnocení, vyjednávání a rozhodování.
5. Sjednání dohody.
6. Uskutečňování a revidování dohody.

Český způsob dělení procesu mediace na jednotlivé fáze vychází dle Holé z amerického fázování:¹⁰⁴

1. Zahájení mediace.
2. Zisk informací.
3. Porozumění zájmům.
4. Hledání řešení.
5. Vytváření dohody (včetně jejího sepsání).
6. Závěrečné slovo.

Fáze zahájení mediace: mediaci zahajuje mediátor krátkým úvodem, při kterém shrne základy mediačního procesu, připomene pravidla, která je třeba v rámci mediace dodržovat, popíše svoji roli v tomto procesu a zdůrazní dobrovolnost účasti na mediaci. V souladu se základními principy mediace se snaží navodit pocit důvěry a tvůrčího řešení.¹⁰⁵

Fáze zisk informací: klienti mají v této fázi mediace prostor k tomu, aby jeden za druhým a bez vzájemného přerušování, popsali existující konflikt, resp. se vyjádřili, jak jej vnímají (pokud se strany nedokáží dohodnout, kdo

¹⁰³ PLAMÍNEK, J. in HOLÁ, L. *Mediace*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2003, s. 105. ISBN 80-247-0467-6.

¹⁰⁴ Srovnej HOLÁ, L. *Mediace*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2003, s. 106. ISBN 80-247-0467-6.

¹⁰⁵ HOLÁ, L. *Mediace*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2003, s. 106-110. ISBN 80-247-0467-6.

začne první, je rozhodnutí na mediátorovi, který může za tímto účelem navrhnout např. losování). Někdy se tento krok nazývá „nepřerušovaný čas“. Sdělení je směřováno k mediátorovi, jehož úkolem je naslouchat, pokládat otázky tak, aby byl klient podporován ve sdělování a otevřenosti, a aby v rámci tohoto procesu došlo k získání co největšího množství informací důležitých pro pochopení situace. Své tvrzení klienti mohou (ale nemusí) podložit důkazy. V této fázi mohou informace předkládat i svědkové událostí, právní zástupci apod. Cílem této fáze není odhalení konfliktu ani nalezení viníka. Mediátor dohlíží na dodržování pravidel slušného chování i na vyváženost časového prostoru obou stran.¹⁰⁶

Fáze porozumění zájmům: v tomto kroku dochází k vzájemné komunikaci mezi klienty. Účelem je opuštění soupeřivých pozic a postupné nacházení společných hodnot, názorů a porozumění partnerovi. Mediátor kontroluje proces mediace, dodržování pravidel, zajišťuje atmosféru důvěry a bezpečí, a podporuje klienty v komunikaci. Jedním z jeho nejnáročnějších úkolů je udržení mediace po dostatečně dlouhou dobu ve fázi *zisku informací a porozumění zájmům*. K tomu využívá nejrůznější techniky (dotazování, parafrázování, přeformulování, zrcadlení pocitů a shrnutí).¹⁰⁷ V závěru mediátor provede shrnutí získaných informací.¹⁰⁸

Fáze hledání řešení: v momentě, kdy jsou identifikovány zájmy a potřeby klientů, dochází ke snaze nalézt řešení, které by uspokojovalo zájmy obou stran. Role mediátora v této fázi spočívá v podporování klientů v jejich tvořivém hledání (za tímto účelem lze využívat některé typy technik tvůrčího myšlení, např. brainstorming, rozbor předností a nedostatků, vývojové diagramy, strom významnosti apod.) Proces hledání společného řešení postupuje od nejjednodušších sporných bodů ke složitějším, přičemž předložené návrhy klienti prozatím nehodnotí. Po ukončení hledání jsou

¹⁰⁶ HOLÁ, L. *Mediace*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2003, s. 106-110. ISBN 80-247-0467-6.

¹⁰⁷ Blíže k těmto technikám např. viz HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 139-148. ISBN 978-80-247-3134-6.

¹⁰⁸ HOLÁ, L. *Mediace*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2003, s. 106-110. ISBN 80-247-0467-6.

(stranami sporu) nastavena kritéria, dle kterých dochází k následnému posuzování navrhovaných řešení. Každé jednotlivé řešení i výsledná „rámcová dohoda“, která tvoří základ dohody konečné, musí uspokojovat zájmy obou stran.¹⁰⁹

Fáze vytváření dohody: vyvrcholením procesu mediace je vytvoření a sepsání dohody. Výsledkem (a tedy i cílem) úspěšně zakončené mediace je jasně formulovaná, srozumitelná a prakticky uskutečnitelná dohoda, na jejíž podobě se podílejí všichni účastníci mediačního procesu. Dohoda zahrnuje konkrétní postupy řešení, rozdělení zodpovědnosti, úkolů i sankcí za její nedodržení. Dohoda má písemnou podobu a stvrzuje se podpisy obou stran a mediátora. Ačkoli dohody dosažení mediací ani neustavují právní precedens, ani se precedenty neřídí, mívají často závažné právní důsledky. Konečnou podobu mohou jednotlivé strany konzultovat se svými právníky či jinými odborníky.¹¹⁰

Fáze závěrečné slovo: v této závěrečné fázi mediátor shrne a zhodnotí všechny skutečnosti plynoucí z předešlých fází mediace (zpětná vazba pro klienty i mediátora), vyzdvihne a ocení dosažené výsledky i dobrovolnou účast klientů na mediaci a také stanoví podmínky dodržování výsledné dohody a jejího plnění.¹¹¹

Výsledkem procesu mediace není vždy dohoda, se kterou jsou klienti spokojeni. Mediace může být ukončena následujícími způsoby:¹¹²

Dohody je dosaženo: výsledkem je jednoznačná, srozumitelná dohoda, která uspokojuje všechny účastníky mediace, nehrozí riziko dalšího konfliktu, bere v úvahu všechny okolnosti a beze zbytku a prakticky proveditelným způsobem řeší konflikt.

¹⁰⁹ HOLÁ, L. *Mediace*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2003, s. 106-110. ISBN 80-247-0467-6.

¹¹⁰ HOLÁ, L. *Mediace*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2003, s. 106-110. ISBN 80-247-0467-6.

¹¹¹ HOLÁ, L. *Mediace*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2003, s. 106-110. ISBN 80-247-0467-6.

¹¹² HOLÁ, L. *Mediace*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2003, s. 109-110. ISBN 80-247-0467-6.

Dohoda o odkladu nebo přerušení: výsledkem je dohoda, při které se klienti rozhodnou pokračovat v mediaci někdy v budoucí době (nemusí být stanoveno kdy). Mediátor tedy shrne dosažené výsledky a ocení účast i snahu klientů.

Dohoda o „nedohodě“: klienti se v tomto případě dohodnou pouze na skutečnosti, že dohodu mezi nimi nelze uskutečnit. Důvody mohou být různé, např. falešná očekávání klientů, konflikty, u kterých není jasný právní nárok apod. Mediátor pozitivně shrne to, co již bylo vykonáno a upozorní na možnost dalšího kontaktu. Opět ocení snahu i účast klientů. I zde je možná další budoucí spolupráce týkající se řešení konfliktu.

Dohody není dosaženo: strany sporu (včetně mediátora) odstoupí od mediace a jednání je ukončeno.

2.8 Aplikační oblasti mediace

Mediace, jako komunikační metoda řešení konfliktů, proniká stále více do povědomí lidí a má široké uplatnění v nejrůznějších oblastech společenské praxe. Využívají ji psychologové, sociologové, právníci, sociální pracovníci a další. „Každá oblast společenské praxe má své vlastní cíle, principy a prostředky, jimiž metodu modifikuje.“¹¹³ Nejrozšířenější je pravděpodobně mediace rodinná, která se nejčastěji zabývá řešením sporů v rámci rozvodového a porozvodového řízení manželů a řešením konfliktů vzniklých ve vzájemném soužití rodiny (rodičů, dětí, otázky vícegeneračního soužití atd.). Dále se mediace využívá v obchodní sféře (např. k řešení pracovně-právních vztahů, při vypořádání závazků, pro obnovení spolupráce, obchodních a partnerských vztahů, při nedodržení odchodních smluv mezi firmami apod.). Mediaci lze uplatnit i v oblasti komunitní a občansko-právní (problematika

¹¹³ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 109. ISBN 978-80-247-3134-6.

občanského soužití, sousedských konfliktů, vztahy mezi občany a institucemi) a v neposlední řadě jde o mediaci trestněprávní. Ta zprostředkovává dohody mezi obviněným a poškozeným v trestněprávním kontextu. Nově proniká mediace i do oblasti zdravotnictví, kdy se snaží řešit např. neshody mezi lékaři a pacienty, či mezi poskytovateli zdravotní péče a pacienty.

Oblasti, ve kterých lze mediaci aplikovat, se nejčastěji dělí dle povahy práva na mediaci:

- v netrestní oblasti (civilní spory)
- v trestní oblasti (trestní řízení)

Mediace v civilních sporech

Mediací lze řešit nejrůznější konflikty občanskoprávní povahy. Jedná se např. o spory:

- domácí (rodinné, partnerské, mezi spolubydlicími)
- školní (mezi žáky, učiteli, rodiči a učiteli apod.)
- komunitní (spory v rámci nějakého společenství, sousedské, občanské)
- komerční (mezi obchodními partnery, v rámci firmy aj.)
- spotřebitelské (např. v oblasti služeb)
- zaměstnanecké (mezi nadřízeným a podřízeným, zaměstnancem a zaměstnavatelem, mezi členy pracovního týmu atd.)
- menšinové a etnické spory
- environmentální oblast (např. při vytváření nových skládek odpadů, zřízení nové kanalizace či vznik zařízení pro lidi na „okraji společnosti“)
- v politice a diplomacii (mezi stranami v parlamentu, při vyjednávání programu vlády a rozpočtu atd.)
- zdravotní (např. mezi poškozeným a zdravotnickým zařízením, či mezi lékařem a pacientem)

Jako méně obvyklý příklad mediace v netrestní oblasti lze uvést **mediaci ve zdravotnictví**,¹¹⁴ v rámci níž se řeší konflikt mezi pacientem a zdravotnickým zařízením v kontextu způsobené škody či újmy na zdraví. V této oblasti začala být mediace u nás výrazněji využívána teprve nedávno a v odborné literatuře jí není doposud věnováno mnoho prostoru. Mediace ve zdravotnictví přináší možnost, jak řešit stížnosti pacientů jinou než soudní cestou. Vhodné je tak činit především v případech, kdy je odpovědnost za způsobenou újmu zřejmá. Mediace v této oblasti přináší mnohé výhody: *finanční a časovou úsporu* (řešení soudní cestou je vždy nákladnější i časově náročnější - do výdajů je třeba započítat finanční odškodnění za způsobenou újmu na zdraví, náklady spojené s řízením před soudem či na najmutí právníka; v případě časové investice pak musí zaměstnanci vypovídat před soudem většinou v pracovní době a v soudem určeném čase – u mediace si však lze čas i místo předem dohodnout dle možností všech zúčastněných); *důvěrnost procesu* (pacient nemusí vypovídat před soudem a dalšími lidmi o věcech, které mu nejsou příjemné, a zároveň tím není ohrožena pověst zdravotnického zařízení – všichni jsou vázáni mlčenlivostí); *neformálnost atmosféry* (soudce je stranám nadřízený a při vypovídání před soudem je třeba se omezovat na informace nezbytné pro vyřešení případu po právní stránce; mediátor je však rovnocenným partnerem, což usnadňuje formulovat všechny osobní pocity, motivy a představy díky neformální atmosféře); *směřuje k dohodě* (cílem zdravotnického zařízení většinou není snaha vyhnout se zodpovědnosti za své činy a pacient zase neusiluje o nepřiměřenou finanční náhradu, spíše žádá uznání viny a např. bolestné – cílem je tedy oboustranná dohoda, k čemuž je potřeba uvědomit si zájmy nejen své, ale i druhé strany); *vztahy mezi stranami zůstanou zachovány* (v případě projednávání věci před soudem dochází nejčastěji k úplnému narušení vztahů mezi pacientem a zdravotním zařízením, kdy pacient ztrácí důvěru v toto zařízení a má potřebu o této své špatné zkušenosti informovat co nejvíce lidí a někdy i média). Úkolem mediátora je tedy zjistit skutečné zájmy stran, resp. zjistit co by považovali obě

¹¹⁴ Příklady z dalších oblastí, kdy je metoda mediace využívána pro řešení konfliktních stavů, jsou dobře zpracovány např. v publikaci HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 189-210. ISBN 978-80-247-3134-6.

strany za vyhovující a uspokojivé řešení a snažit se vést mediaci tak, aby bylo těchto cílů dosaženo. Podaří-li se nalézt řešení vyhovující oběma stranám, je možné smlouvou upravit tak, aby již nemohla být práva vzniklá ze skutečností, které byly předmětem mediace, úspěšně uplatněna u soudu. Právnicky řečeno: „v případě vzniku sporu ohledně nároku na náhradu škody, či na přiměřené zadostiučinění mezi dvěma subjekty, je možné takový spor řešit bez pomoci soudu uzavřením dohody o narovnání. Dohodou o narovnání dochází mezi jejími stranami k nahrazení dosavadních vzájemných sporných či pochybných práv a povinností novými. Dosavadní sporná či pochybná práva a povinnosti se tím ruší. Obsahem narovnání však nemůže být vzdání se práva, které má teprve v budoucnu vzniknout.“¹¹⁵ Kromě finančního odškodnění bývá nejčastějším požadavkem na straně pacienta požadování omluvy za způsobenou újmu a přiznání viny (což bohužel běžně nebývá, ani v prokazatelných případech, samozřejmostí), tedy vyjádření převzetí odpovědnosti za tento čin ze strany zařízení a slib, že budou přijata taková opatření, aby k podobným chybám již nedocházelo. Na straně zdravotnického zařízení je to obvykle minimalizování finančních nákladů a udržení dobré pověsti zařízení. Mediaci ve zdravotnictví lze doporučit ve všech případech, kdy je ohrožena dobrá pověst zdravotnického zařízení (tzn., že vina je prokazatelně na straně zařízení). V případě méně závažných pochybení je, z důvodů časových i finančních, na místě zvážit, zdali nepostačí k řešení problému projednání stížnosti bez mediátora. Lze tedy konstatovat, že každé zdravotnické zařízení má možnost využít všech výhod, které nabízí metoda mediace, navíc se může, ve spolupráci s mediátorem a pacientem, poučit z chyb a využít je pro nápravu a zlepšení úrovně zdravotní péče v budoucnu.¹¹⁶

¹¹⁵ CHOLENSKÝ, R. *Mimosoudní řešení sporů ve zdravotnictví: příležitost pro mediaci. Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha : C. H. Beck, 2007, roč. 2007, č. 11. ISSN 1210-6410.

¹¹⁶ KOPALOVÁ, M., ZAHUMENSKÝ, D. *Jak se dohodnout bez soudu: mediace jako prostředek řešení sporů ve zdravotnictví*. Brno : Liga lidských práv, 2010, 23 s. ISBN 978-80-87414-00-2.

Mediace v trestním řízení

Podle § 2 odst. 2 zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, se mediací rozumí „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.“¹¹⁷ Mediace poskytovaná Probační a mediační službou České republiky je nabízena zdarma, avšak musí být prováděna na základě dobrovolnosti, tedy souhlasu obou stran.

Dle Holé¹¹⁸ jsou nejvhodnějšími oblastmi pro využívání mediace v trestněprávní oblasti tzv. „malé procesy“. Jedná se o méně závažné (tzv. *bagatelní*) trestné činy jako např. různé drobné majetkové delikty, výtržnosti anebo činy spáchané z nedbalosti (např. neúmyslné ublížení na zdraví při dopravní nehodě apod.). Jelikož se jedná o přestupky, které se odehrávají „dnes a denně“, jsou jejich řešením soudy značně přetíženy. Častějším využíváním této alternativní metody řešení konfliktů v rámci trestní justice by tedy mohlo dojít k odlehčení soudů. Mediace není naopak vhodná pro řešení závažných trestných činů (jako jsou loupeže, vraždy, vydírání apod.).

V České republice je mediace využívána především u těch trestných činů, které lze řešit také alternativními způsoby, tedy mimosoudní cestou. Jedná se o tzv. *odklony v trestním řízení*, přičemž zákon přesně určuje, které trestné činy lze tímto způsobem řešit. Mezi odklony v trestním řízení patří tzv. institut *podmíněného zastavení trestního stíhání*¹¹⁹ a institut *narovnání*.¹²⁰ Respektive

¹¹⁷ Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě ČR.

¹¹⁸ HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 187. ISBN 978-80-247-3134-6.

¹¹⁹ U trestných činů, u nichž lze uložit trest odnětí svobody na dobu nepřevyšující 5 let, lze podmíněně zastavit trestní stíhání, jestliže obviněný se k trestné činnosti v plném rozsahu doznal a nahradil škodu, kterou způsobil, případně učinil jednoznačná opatření k náhradě škody (např. uzavřel dohodu s poškozeným o splácení škody). Kromě toho ale musí být splněna též podmínka, že vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takové rozhodnutí považovat za dostačující. Typicky se jedná o případy nedbalostních trestných činů (např. dopravních nehod) nebo o případy jediného vybočení z jinak řádného způsobu života. O podmíněném zastavení trestního řízení může rozhodnout už v přípravném řízení státní zástupce nebo po podání obžaloby soud. Jak je uvedeno výše, zastavení trestního stíhání je pouze podmíněné, tzn., že orgán rozhodující o podmíněném zastavení zároveň stanoví obviněnému zkušební dobu v rozmezí 6 měsíců až

náš trestní řád umožňuje využít odklonů v trestním řízení v případech, kdy je čin kvalifikován jako méně společensky závažný a zároveň je očividné, že pachatel jinak vede řádný život a ke spáchání trestného činu došlo jen z důvodu jednorázového selhání (vybočení od normálu).

Mediace konaná v rámci trestního řízení má určité zvláštnosti. Je to především skutečnost, že strany vstupují do procesu s nepopiratelným označením viny, tedy toho „dobrého“ a „zlého“, resp. „poškozeného“ a „pachatele“. To znamená, že nemají stejnou právní pozici. Přesto se stále jedná o mediaci se všemi jejími principy, při které se dvě či více stran snaží nalézt, za podpory mediátora, nejvhodnější řešení konfliktní situace. Mediátor zde zaujímá stejnou roli jako u jiných typů mediací (např. u rodinné), tzn., že usměrňuje a řídí jednání, zachovává vyrovnaný a neutrální přístup k poškozenému i k pachateli a pomáhá jim nalézt vhodné a odpovídající řešení situace. Účastníky takové mediace jsou tedy poškozený, pachatel a mediátor¹²¹ (či mediátoři). Se souhlasem klientů mohou do mediačního procesu dále vstoupit i jejich právní zástupci, u mladistvých pak jejich rodiče, kurátoři aj. blízké osoby. Opět je zde třeba zdůraznit princip dobrovolnosti – klienti mohou využít mediaci jako jednu z možností řešení konfliktu, tedy na základě svého vlastního rozhodnutí (mediace jim nemůže být nařízena jako povinnost).

dvou let. V této zkušební době je zkoumáno, zda obviněný vede řádný život, tzn., zda se nedopouští přestupků či trestných činů. Pokud by tak tomu bylo, je rozhodnuto o pokračování v trestním stíhání, které tak může skončit běžným rozhodnutím o vině a případném trestu. Pokud ale obviněný vede řádný život, je rozhodnuto o tom, že se osvědčil, a celé trestní stíhání tím definitivně končí. (TRESTNÍ PRÁVO PRO LAIKY: [online], [cit. 2012-02-05]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/podminene-zastaveni-trestniho-stihani>)

¹²⁰ Vedle podmíněného zastavení trestního stíhání je narovnání jedním ze způsobů, jak vyřídit trestní věc bez toho, aby bylo rozhodováno o vině a trestu. Princip spočívá v tom, že obviněný složí přiměřenou finanční částku na účet soudu s tím, že zároveň uvede, komu má být tato částka poukázána a musí být určena na veřejně prospěšné účely (nemocnice, dětské domovy apod.). Nejméně polovina z této částky přitom musí být určena pro fond na pomoc obětem trestné činnosti. Pokud soud s navrženým narovnáním souhlasí, schválí ho a zároveň trestní stíhání zastaví. Složení finanční částky na veřejně prospěšné účely ovšem není jedinou podmínkou pro schválení narovnání. K tomuto může soud přistoupit pouze tehdy, jedná-li se o trestný čin, za který zákon stanoví trest odnětí svobody nepřevyšující 5 let, obviněný prohlásil, že trestný čin spáchal, nahradil škodu nebo se o náhradu škody dohodl a se schválením narovnání souhlasí i poškozený. Vyřízení věci narovnáním přitom musí být přiměřené též vzhledem k okolnostem spáchaného trestného činu a k osobě obviněného, takže se nemůže stát, že člověk, který má dost peněz se opakovaně bude vyhýbat odsouzení narovnáním. (TRESTNÍ PRÁVO PRO LAIKY: [online], [cit. 2012-02-05]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/narovnani>)

¹²¹ mediátor je zde v roli zástupce státu

Účel takové mediace spočívá, kromě nalezení řešení v oblasti náhrady škody, také v možnosti objasnit z jakého důvodu k trestnému činu došlo, resp. poškozenému dává na jedné straně možnost podívat se na věc z jiného úhlu; na straně druhé pak pachateli uvědomit si všechny důsledky spáchaného činu, převzít za ně zodpovědnost a pokusit se je svým aktivním přístupem zmírnit. Obě strany mají možnost vyjádřit své pocity i vyslovit potřeby a případná očekávání související se spáchaným trestným činem. Nespornou výhodou je rychlost, kdy může k odškodnění poškozeného dojít (oproti často dosti zdoluhavému řízení u přetížených soudů).¹²²

¹²² HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, s. 186 - 188. ISBN 978-80-247-3134-6.

3. VYUŽITÍ PROBACE V TRESTNÍM PRÁVU

„Věci se nemění. Jen vy se na ně díváte jinak.“

*Carlos Castaneda*¹²³

3.1 Restorativní justice

Spáchá-li někdo jakýkoli trestný čin, většina z nás takové konání odsoudí a zavrhne. Přirozené vyústění takového skutku pak spatřujeme v odpovídajícím potrestání pachatele, tedy v jakési „odplatě“, kterou vykoná stát (trestní justice). Zjednodušeně řečeno: pachatel bude dopaden, uznán vinným a následně (a spravedlivě) potrestán. Tento model je nazýván jako *retributivní*,¹²⁴ tedy odplatný. Podíváme-li se však na tento proces z jiného úhlu, zjistíme, že kromě pachatele zde existují další jedinci (či komunity), které spáchaný trestný čin ve větší či menší míře ovlivnil. Jde především o oběti těchto činů, ale též o osoby v jejich blízkosti: jejich rodiny, přátele, sousedy, i celé skupiny.¹²⁵ Srovnej např. hledisko autorů Sotoláře, Púryho a Šámala: „V pojetí tradičního modelu odplatné neboli trestající justice byl, a doposud do značné míry stále je, primární obětí trestného činu stát. Všechny síly a prostředky jsou soustředěny na ochranu státu (resp. společnosti, kterou reprezentuje), před pachateli, kteří ohrožují veřejný zájem. Konkrétní individuální oběti je přisuzováno spíše pasivní postavení, takže se na výkonu trestní justice zúčastňuje jen v poměrně malém rozsahu, zpravidla pouze v souvislosti s uplatněním nároku na náhradu škody.“¹²⁶ Z tohoto přístupu je patrná role samotné oběti v průběhu soudního procesu, která stojí jaksi „stranou“. Oběti trestných činů pak mohou pociťovat, že jim není věnována

¹²³ CITÁTY A VÝROKY SLAVNÝCH: [online], [cit. 2011-12-05]. Dostupné z: <http://www.citaty.name/news/carlos-castaneda/>

¹²⁴ založený na myšlence, že náprava činu spočívá v omezení a újmě pachatele

¹²⁵ záleží též na závažnosti spáchaného trestného činu - např. loupežné přepadení či vražda spáchaná na vesnici (nebo některým jejím obyvatelem) ovlivní celou tuto komunitu lidí

¹²⁶ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2000, s. 8. ISBN 80-717-9350-7.

dostatečná pozornost, že není přihlíženo k jejich potřebám, že jsou opomíjeni a odsunuti na „vedlejší kolej“.

Na trestný čin lze však pohlížet nejen jako na konflikt mezi pachatelem a právem (které je zde zastoupeno státem), ale taktéž jako na sociální událost, při které došlo ke konfliktu mezi určitými jedinci, tedy mezi pachatelem a obětí trestného činu. Z této myšlenky vychází i nové pojetí trestní spravedlnosti, tzv. *restorativní justice*, která přikládá stejnou váhu nejen nápravě škody materiální, ale taktéž nápravě morální, resp. zajímá se na straně jedné o zájmy a potřeby oběti trestného činu (včetně dalších jedinců tímto činem jakkoli dotčených), na straně druhé pak o odpovědnost pachatele za spáchaný trestný čin. Howard Zehr, významný průkopník v oblasti restorativní trestní spravedlnosti, vystihl základní rozdíly mezi těmito dvěma přístupy následovně (viz tabulka č. 2 a č. 3):

Tabulka 2: Rozdíly mezi retributivní a restorativní justicí

DVA ODLIŠNÉ POHLEDY	
<p>Trestající justice:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Trestný čin je primárně porušením práva a prohřeškem proti státu. ▪ Porušením zákona vzniká vina. ▪ Spravedlnost je naplněna prostřednictvím uznání viny pachatele a jemu uložené újmy (uloženého trestu). ▪ Hlavní zřetel je kladen na to, aby pachatelé byli podle zásluhy potrestáni. 	<p>Restorativní justice:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Trestný čin je prohřeškem proti osobě a narušením vzájemných osobních vztahů. ▪ Porušení normy vytváří závazky a povinnosti. ▪ K naplnění spravedlnosti dochází za účasti poškozeného, pachatele a členů komunity, kteří usilují o obnovu narušeného stavu a vztahů. ▪ Hlavní zřetel je kladen na potřeby poškozeného a odpovědnost pachatele v procesu nápravy.

Zdroj: ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha : Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 15. ISBN 80-902998-1-4.

Tabulka 3: Klíčové otázky v retributivní a restorativní justici

KLÍČOVÉ OTÁZKY	
<p>Trestající justice:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Jak byl porušen zákon? ▪ Kdo se daného činu dopustil? ▪ Jak má být pachatel potrestán? 	<p>Restorativní justice:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Komu vznikla škoda? ▪ Jaké jsou potřeby osob, které trestný čin zasáhl? ▪ Komu vznikají závazky a povinnosti?

Zdroj: ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha : Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 15. ISBN 80-902998-1-4.

Už sám význam slova *restorativní*, které pochází z anglického *restore* neboli *obnovit, navrátit do původního stavu*, napovídá, jakou oblastí se restorativní justice zabývá. Dle Kracíka¹²⁷ se restorativní justice zaměřuje na: „újmou vzniklé trestnou činností a usiluje o zohlednění potřeb oběti, podporuje odpovědnost pachatele za řešení vzniklé situace a zapojuje poškozeného, pachatele a komunitu do procesu řešení.“ Trestný čin je tedy v rámci restorativní trestní spravedlnosti chápán především jako narušení vztahu mezi poškozeným a pachatelem, a proto nejvíce usiluje právě o urovnání těchto narušených vztahů a o uspokojení potřeb a zájmů konfliktních stran. Dle Zehra,¹²⁸ patří mezi základní potřeby poškozeného, které nejsou při klasickém soudním procesu dostatečně uspokojovány, především tyto potřeby:

- *Potřeba informací:* a to skutečných a reálných informací proč a za jakých okolností k činu došlo, co se dělo bezprostředně po něm apod. (nestačí tedy pouhé „právníkové“ obraty a popisy událostí).

¹²⁷ KRACÍK, M. in ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. Praha : Portál, 2010, ISBN 978-80-7367-757-2.

¹²⁸ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha : Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 11. ISBN 80-902998-1-4.

- *Potřeba říkat pravdu:* poškozený potřebuje svůj příběh převyprávět v prostředí, kde mu může být poskytnuto veřejné „zadostiučinění“ za způsobené bezpráví. Také potřebuje tento příběh vyprávět těm, kteří újmu způsobili proto, aby měli možnost porozumět dopadu svého jednání na poškozeného.
- *Potřeba zplnomocnění:* oběti trestných činů mohou často zakoušet pocit ztráty kontroly nad svým životem (majetkem, tělem, emocemi apod.) Pokud se do procesu „naplňování spravedlnosti“ mohou sami zapojit, je pravděpodobné, že pocit „jsem pánem svého života“, opět získají.
- *Potřeba náhrady škody nebo ospravedlnění:* pro oběť je náhrada škody velmi důležitá nejen vzhledem ke skutečným ztrátám, které v souvislosti se spáchaným činem utrpěla, ale též z důvodu vyjádření uznání vzniklé újmy a převzetí zodpovědnosti za čin pachatelem („ty za to nemůžeš, zodpovědnost беру na sebe“).

U pachatele trestné činnosti je pak v procesu naplňování spravedlnosti podporována jeho odpovědnost (k čemuž samotné udělení tradičního trestu nestačí). Je potřeba, aby si pachatel uvědomil (a uznal), že něco způsobil, aby porozuměl (nebo se alespoň pokusil pochopit), jaký dopad mělo jeho konání na poškozeného, resp. jakou újmu mu způsobil a v souvislosti s tím jej vést ke snaze dát věci v co nejvyšší možné míře do pořádku (tzn. omluvit se a nahradit škodu dle reálných možností).

Restorativní justice tedy představuje nejen určitý koncept zacházení s pachateli, odlišný od klasické retributivní (čili trestající) justice, ale zároveň jsou zde hojně zastoupeny prvky zdůrazňující práva oběti a jejich ochranu. Tento přístup souvisí se zaváděním alternativních trestů a v současnosti představuje jakýsi paralelní systém, který působí vedle klasické trestní justice nebo ji v mnoha směrech doplňuje. Aby mohla být myšlenka restorativní justice uskutečňována, je nutná existence speciálního orgánu, který bude takovou práci zastávat a podílet se na výkonu alternativních trestů. Tímto orgánem je probační služba, která je jedním z nejvýznamnějších prostředků

při prosazování a uplatňování novodobého přístupu k sankcionování trestné činnosti vycházející z koncepce restorativní justice. V naší zemi tuto funkci plní Probační a mediační služba České republiky, která byla zřízená zákonem č. 257/2000. Sb.

3.2 Obecná charakteristika probace a její znaky

Pojem *probace* byl v krátkosti objasněn již v první kapitole, nyní však k tomuto termínu podrobněji. Význam slova *probace* pochází opět z latiny a lze jej přeložit jako *ověřování, zkoušení, dohlížení*. V odborné literatuře lze nalézt mnohá vymezení tohoto termínu. Nejčastěji je probace chápána jako alternativa k uvěznění, jejíž podstatou je cílená převýchova pachatele, který musí prokázat, že je schopen chovat se sociálně vhodným způsobem. Pachatel se musí za předem jasně daných podmínek podrobit institucionalizovanému dohledu (ze strany státu); současně je mu poskytována odborná a kvalifikovaná pomoc při jeho začleňování do společnosti.

Zákon o Probační a mediační službě definuje probaci a její úkoly jako: „organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen "obviněný"), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.“¹²⁹

Autoři Rozum, Kotulan a Vůjtěch rozumí probaci: „alternativní trestní sankci, umožňující podmíněný odklad trestu na zkušební dobu při současném stanovení určitých povinností (příkazů a zákazů) a podrobení odsouzeného dohledu probačního pracovníka. Probace představuje systém, celý komplex

¹²⁹ Zákon o Probační a mediační službě č. 257/2000 Sb., § 2 odst. 1.

výchovných opatření, pomoci a služeb, zajišťovaných a organizovaných specializovanou probační službou.“¹³⁰

Více do hloubky jdou Sotolář, Púry a Šámal, kteří hovoří o probaci (probačním dohledu) nejen jako o kontrole pachatele, resp. o dodržování podmínek, které mu stanovil soud, ale též jako o péči o odsouzeného, kterému je poskytována pomoc v mnoha ohledech (při hledání práce či bydlení, doporučení různých odvykacích či rehabilitačních programů atd.), z čehož vyplývá nutnost vytvoření určitého (kladného) osobního vztahu mezi pachatelem a probačním pracovníkem.¹³¹ Při získávání informací o obviněném je třeba zaměřit se na získání co nejkomplexnějších informací: o jeho rodinném a sociálním životě, o jeho postojích k práci a pracovních návycích a vůbec o celkovém způsobu života. V tomto procesu je velmi důležité získat klientovu důvěru, aby klient – obviněný věřil, že mu může probační pracovník opravdu v reálném životě pomoci. Vztah je také potřeba založit na osobním a dobrovolném přístupu klienta, který bude podávat informace o průběhu trestu a o způsobu života přímo probačnímu pracovníkovi.¹³² Jeho práce tedy, vedle prvku kontrolujícího, zahrnuje i další rozměr, a to sociálně diagnostický, kdy musí pochopit skutečné sociální pozadí trestné činnosti pachatele (tedy např. porozumět pachatelově osobnosti, zkoumat jeho rodinné i další vazby v sociálním prostředí, jeho hodnotový systém apod.) a na základě zjištěných skutečností pak směřovat další činnosti tak, aby bylo dosaženo patřičné resocializace pachatele, tedy jeho bezkonfliktního způsobu života ve společnosti.

¹³⁰ ROZUM, J., KOTULAN, P., VÚJTĚCH, J. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR: výzkum uskutečněný v rámci programu účinky transformace trestního zákonodárství na stav kriminality a zvyšování efektivnosti justice ve vztahu k bezpečnosti občanů v horizontu roku 2000*. 1. vyd. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000, s. 9. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-860-0877-0.

¹³¹ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2000, s. 301. ISBN 80-717-9350-7.

¹³² NÁRODNÁ SPRÁVA PRE EMCDDA. In: *Kapitoly Národnej správy pro rok 2003: Alternatívy trestov odňatia slobody* [online]. [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: http://www.infodrogy.sk/narodnasprava/index.cfm?module=ActiveWeb&page=WebPage&s=04_12

Probace je spojena i s právními důsledky. V závislosti na tom, zdali se odsouzený ve „zkušební době“ osvědčí či nikoli, následují další kroky: na straně jedné není výrok o trestu odnětí svobody vůbec vysloven, příp. již uložený (podmíněně odložený) trest není vykonán; na straně druhé je vynesena výrok o trestu odnětí svobody nebo rozhodnuto o výkonu (dosud podmíněně odloženého) trestu odnětí svobody.

Charakteristické znaky probace (v právním smyslu) dle autorů Sotoláře, Púryho a Šámala pak tedy jsou:¹³³

- 1) závislost na výroku o vině, který by měl být vždy vysloven, jestliže má být pachateli uložena probace,
- 2) odklad definitivního rozhodnutí o trestu (zpravidla trestu odnětí svobody), a to buď ve formě přímo odkladu výroku o trestu (tak je tomu u podmíněného upuštění od potrestání s dohledem), nebo odkladu výkonu tohoto trestu na stanovenou zkušební dobu (čemuž v našich podmínkách odpovídá podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem);
- 3) konstruktivní péče (pomoc) a dohled probačního úředníka směřující k převýchově pachatele a k jeho řádnému životu v budoucnu;
- 4) při porušení podmínek probace následuje uložení trestu nebo jeho výkon.

Vymezení probace včetně jejích specifických znaků, cílů a poslání je, jak již bylo uvedeno výše, někdy chápáno odborníky odlišně, což může činit problémy při určování, zda je či není určitý institut trestního práva projevem probace. Odlišnosti lze nalézt především při vymezení probace v tzv. *užším (čili právním) smyslu*, kdy je probace pojímána jako specifický typ soudního

¹³³ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2000, s. 302. ISBN 80-717-9350-7.

opatření, kdežto probace v širším smyslu zahrnuje celý systém služeb a funkcí zajišťovaných probační službou.¹³⁴

3.3 Probační instituty dle českého trestního práva

Institut *probace* je jedním ze základních elementů alternativního sankcionování a restorativní justice. Do českého trestního práva začaly prvky probace (ovšem bez užití tohoto termínu) postupně pronikat od roku 1997¹³⁵ (zavedením nových institutů: podmíněného upuštění od potrestání s dohledem a podmíněným odsouzením s dohledem). Již v roce 2000 se však tento termín objevil i v českém trestním právu, konkrétně zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě. Dnes patří probační instituty mezi důležité a prospěšné prvky trestního práva, které nahrazují nepodmíněný trest odnětí svobody, a které přinášejí řadu výhod.¹³⁶

Projevy probace v českém trestním právu a možnosti soudů ukládat dohled probačního úředníka se od 1. 1. 2010 značně zvýšily (v souvislosti s rekodifikací trestního práva hmotného) a lze tak činit v rámci těchto institutů:¹³⁷

1) Dohled nad dospělými pachateli:

- a) podmíněné upuštění od potrestání s dohledem (§ 48 trestního zákoníku),
- b) podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody s dohledem (§ 84 a násl. trestního zákoníku) a ponechání „prostého“ podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody v platnosti za současného uložení dohledu [§ 83 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku],

¹³⁴ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha : Leges, 2011, s. 165. ISBN 978-80-87212-68-4.

¹³⁵ novelou zákona č. 253/1997 Sb., s účinností od 1. 1. 1998

¹³⁶ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha : Leges, 2011, s. 164. ISBN 978-80-87212-68-4.

¹³⁷ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha : Leges, 2011, s. 174-175. ISBN 978-80-87212-68-4.

- c) uložení dohledu v rámci trestu obecně prospěšných prací, při výjimečném ponechání tohoto trestu v platnosti [§ 65 odst. 4 písm. a) trestního zákoníku],
 - d) podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem – tj. parole (§ 88 a § 89 trestního zákoníku),
 - e) uložení dohledu při ukončení ochranného léčení (§ 99 odst. 6 trestního zákoníku).
- 2) Dohled nad specifickou skupinou dospělých pachatelů, kteří jsou „ve věku blízkém věku mladistvých“¹³⁸,** lze ukládat výchovné opatření v podobě dohledu probačního úředníka dle § 16 zák. mládeže navíc v těchto případech:
- a) po dobu výkonu trestu obecně prospěšných prací (§ 63 odst. 3 trestního zákoníku),
 - b) po dobu výkonu trestu domácího vězení (§ 60 odst. 5 trestního zákoníku),
 - c) po dobu výkonu trestu zákazu pobytu (§ 75 odst. 4 trestního zákoníku)
- 3) Dohled nad mladistvými pachateli:**
- a) po zkušební dobu podmíněného upuštění od uložení trestního opatření (§ 14 zákona o soudnictví ve věcech mládeže),
 - b) po zkušební dobu podmíněného odsouzení s dohledem (§ 33 zákona o soudnictví ve věcech mládeže),
 - c) po dobu výkonu trestního opatření obecně prospěšných prací (§ 26 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže),
 - d) po dobu výkonu trestního opatření domácího vězení [§ 24 písm. g) zákona o soudnictví ve věcech mládeže, § 60 a § 61 trestního zákoníku],

¹³⁸ K tomuto pojmu srov. např. ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. vyd. 1, Praha : C. H. Beck, 2009. s. 574-575. ISBN 978-80-7400-109-3.

- e) po zkušební dobu podmíněného zastavení trestního stíhání (§ 307 a § 308 trestního řádu, § 15 odst. 3 zákona o soudnictví ve věcech mládeže),
- f) po zkušební dobu peněžitého opatření s podmíněným odkladem výkonu (§ 28 zákona o soudnictví ve věcech mládeže),
- g) po zkušební dobu podmíněného propuštění z výkonu trestního opatření odnětí svobody (§ 89 trestního zákoníku).

Zde je na místě upozornit, že některé výše jmenované instituty nenaplnují všechny znaky probace v právním smyslu v návaznosti na jejich výčet uvedený v předchozí podkapitole. Například znak číslo dva (tj. odklad trestu odnětí svobody nebo výrok o uložení tohoto trestu) není naplněn u tzv. *parole*.¹³⁹

3.4 Výhody probace

Probaci nelze pojímat jen jako náhradu, resp. jako jinou formu sankce (tj. dohled nad pachatelem) uskutečňovanou „na svobodě“ (oproti trestu uvězněním) nebo jako mírnější způsob zacházení s pachateli trestných činů. Její smysl spočívá především v možnosti využívat různá opatření, prostředky a přístupy v zacházení s pachateli a reagovat tak na méně závažnou kriminální činnost dle rozličnosti trestných činů a tím co nejvíce usnadňovat nápravu pachatele. Význam probace se projevuje především v „lidštějším“ přístupu k pachatelům trestné činnosti, jelikož zde nedochází k narušení či dokonce zpřetrhání sociálních vazeb (což by mohlo vést k dalšímu ztížení či dokonce k znemožnění resocializace). Hlavní výhody probace lze tedy spatřovat zvláště v těchto skutečnostech:

¹³⁹ Blíže viz ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha : Leges, 2011, s. 166 - 179. ISBN 978-80-87212-68-4.

- U pachatele nedochází k tzv. *prizonizaci*,¹⁴⁰ tj. ke škodlivému působení prostředí vězení na odsouzeného.
- Pachatel není vytržen ze svého sociálního prostředí, tzn., že zůstává v kontaktu s rodinou i s širším prostředím, může vést relativně normální život, chodit do zaměstnání a živit nejen sebe a svou rodinu (není tedy potřebná pomoc společnosti), ale také má možnost rychleji uhradit škody způsobené trestným činem. Tím se lépe učí přebírat zodpovědnost za sebe samého i za svůj život.
- Ve snaze o docílení nápravy je pachateli poskytována účinná podpora a pomoc při překonávání životních překážek, a to v podobě dohledu probačního úředníka.
- Uložení probačního dohledu je pachateli prokazována i určitá míra důvěry ze strany společnosti, že je schopen se napravit a začlenit se opět do společnosti. Je mu tedy dána tzv. „druhá šance“ na „normální“ způsob života (projevená např. i tím, že se jeho trestná činnost, v případě, že se „osvědčí“, neobjeví ve výpise z Rejstříku trestů, resp. bude proveden výmaz). To opět vede k posilování odpovědnosti za svůj život.

V souvislosti s probací se někdy hovoří také o jejích nevýhodách. Probace je doposud vnímána (především ze strany veřejnosti) jako příliš liberální, tedy příliš mírná vůči pachatelům. Vystává tak obava z nedostatečné ochrany společnosti před další kriminalitou ze strany těchto osob, jimž byla uložena „pouze“ probace (probační dohled). Většina výhrad se však týká spíše nesprávného využívání tohoto institutu v praxi, než institutu probace jako takové.¹⁴¹

¹⁴⁰Jde o negativní působení prostředí a vztahů na jedince, který se ocitl ve vězení. Pobyt ve vězení bývá spojen se ztrátou zodpovědnosti za sebe samého, za své chování a za svou budoucnost. Po propuštění z vězení pak často takový jedinec ztrácí schopnost žít na svobodě normálním způsobem života. Častěji pak vyhledává takový typ prostředí, ve kterém se umí pohybovat a které zná (tj. v tomto případě některou z kriminálních subkultur). Tím se zvyšuje pravděpodobnost v pokračování v další trestné činnosti. Pro jedince, kteří jsou trestáni opakovaně, se stále více stává „normálním“ světem prostředí vězení, až nakonec na svobodě (mimo vězení) nedokáží žít vůbec.

¹⁴¹ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2000, s. 303. ISBN 80-717-9350-7.

4. POSTAVENÍ A POSLÁNÍ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY ČESKÉ REPUBLIKY

Kriminalita je běžným jevem každé společnosti. Nelze ji vymýtit ani ji zcela odstranit. Je třeba ji akceptovat, naučit se s ní „zacházet“ a zvládat ji v rámci možností co nejlépe. Každá trestná činnost vyžaduje nějakou společenskou odezvu. Nejzazší a poslední možností řešení trestného činu je uvěznění, které je považováno za nejzávažnější zásah státu do osobní integrity člověka. Proto je potřeba v každém jednotlivém případě uvážit, zdali se skutečně jedná o nejúčinnější (a také adekvátní) způsob reakce na vzniklou kriminalitu. Ne vždy je efektivní posílat pachatele do vězení, existují i jiné možnosti (viz myšlenka restorativní justice). Uvěznění, coby restriktivní opatření, by mělo být ukládáno skutečně až v případech, kdy již nepřichází v úvahu jiná, než nejpřísnější možnost potrestání pachatele. To se týká především osob, u kterých se nepředpokládá náprava a resocializace je u nich prakticky nemožná (např. „pokročilí“ recidivisté či pachatelé závažných trestných činů). Zde je pak zcela na místě uložení trestu odnětí svobody jako účinného prostředku jak ochránit společnost před takovými jedinci.

4.1 Probační a mediační služba České republiky

Idea restorativní justice se stala filozofickým základem pro vytvoření Probační a mediační služby v naší zemi. V době jejího vzniku se řešily otázky jak účinněji reagovat na kriminalitu (jak jí předcházet, jak zabránit jejímu opakování, apod.), jak vyřešit přeplněnost vězeňských zařízení či jak řešit přetíženost soudů v souvislosti s právem obviněného na řádný proces a na rozhodnutí v trestní věci v přiměřené době. Pozornost se začala zaměřovat i na oběti trestných činů a jejich potřeby a zájmy. Východisko bylo spatřováno právě v efektivním využívání alternativních trestů a v uplatňování

alternativních způsobů řízení. Inspirace byla čerpána převážně ze zahraničních zkušeností (např. z Kanady či z některých evropských států, resp. z různých modelů probační a mediační služby fungujících např. v Rakousku, Německu, Švýcarsku, Velké Británii, Nizozemsku či Dánsku). Tyto modely, i přes svoji rozdílnost, vykazovaly řadu shodných prvků, které byly považovány za významný předpoklad pro efektivní fungování probační a mediační služby i u nás.¹⁴² Avšak aby mohla být myšlenka alternativních procesních postupů a alternativních způsobů sankcionování uskutečňována i v České republice, bylo třeba vybudovat konsolidovaný orgán, který bude takové aktivity zastávat, v tomto případě tedy kvalifikovanou Probační a mediační službu, jejíž činnosti i pravomoci budou legislativně podpořeny (vymezeny).

Vývoj a společenský kontext vzniku probace a mediace v České republice byl popsán již v první kapitole. Na místě je třeba připomenout, že s myšlenkou začlenění sociální práce s pachatelem trestného činu do systému české justice přišlo Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici (založené v květnu roku 1994). K tomuto roku sahají i kořeny probační služby, kdy bylo v červnu roku 1994 vydáno usnesení vlády č. 341. Následně se od 1. ledna 1996 začala budovat na krajských i okresních soudech síť probačních úředníků, ti však měli jen omezené pravomoci pro výkon probačních činností¹⁴³ (v té době byla pozornost věnována především zavádění nových typů alternativních opatření, ne však již dostatečnému legislativnímu zajištění výkonu těchto nových alternativ). Výrazný obrat přinesl až dlouho očekávaný zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, který vešel v účinnost ke dni 1. ledna 2001.

Probační a mediační služba České republiky je organizační složkou státu a byla zřízená na základě výše uvedeného zákona. V naší trestní justici zastává roli orgánu, který participuje na činnostech v rámci trestního řízení a provádí

¹⁴² Blíže viz např. *Poslání a organizační struktura probační a mediační služby (mezinárodní diskusní fórum). Záznam referátů, diskuse a doporučení odborníků v oblasti probace a mediace Praha 13. 11. 1997.* Příloha č. 1 čas. České vězeňství č. 1/1999, s. 75-76.

¹⁴³ V rozsahu zákona č. 189/1994 Sb.

oprávnění stanovená v trestním zákoně, v trestním řádu, v zákoně o Probační a mediační službě popř. v dalších zákonech.

4.2 Poslání a cíle Probační a mediační služby

Probační a mediační služba vychází ze spojení dvou profesí – sociální práce a práva. Její podstatou je zabezpečení humánnějšího přístupu k pachatelům méně závažných trestných činů, snaha motivovat pachatele trestných činů k resocializaci a zabránit jim v další recidivě. Cílem je tedy náprava v chování pachatelů a s tím související ochrana společnosti před dalším pácháním trestné činnosti ze strany těchto osob.

Její poslání je výstižně charakterizováno následujícími slovy: „Probační a mediační služba usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality.“¹⁴⁴

Probační a mediační služba se tedy snaží podílet na naplňování trestní spravedlnosti hledáním odpovídající odezvy na vzniklou kriminalitu, vytvářením podmínek pro účinné využívání alternativních postupů v trestním řízení a zabezpečováním jejich výkonu (resp. výkonu alternativních trestů). K tomu využívá probaci a mediaci, jejichž účelem je nejen řešení a urovnání konfliktních vztahů mezi pachateli a poškozenými, ale i prevence a snižování rizik recidivy trestné činnosti i obnovení respektu k právnímu stavu společnosti.

¹⁴⁴ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: *O PMS* [online], [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-pms/>

Hlavní cíle Probační a mediační služby lze shrnout do tří důležitých oblastí:¹⁴⁵

- 1) **Integrace pachatele** – jedná se o proces, jehož cílem je začlenit jedince (pachatele) zpět do společnosti aniž by páchal další trestnou činnost, aby našel své uplatnění a seberealizaci ve společnosti a zároveň uznával a respektoval její právní stav.
- 2) **Participace poškozeného** – důležitým cílem je nejen aktivní zapojení oběti do procesu řešení trestného činu a odškodnění, ale i znovunabytí pocitu jistoty, bezpečí a integrity a opětovné získání důvěry ve spravedlnost společnosti.
- 3) **Ochrana společnosti** – cíl je zde spatřován v účinném řešení rizikových a konfliktních situací v souvislosti s trestním řízením a v efektivním zajištění realizace uložených alternativních sankcí a nařízení.

4.3 Činnosti Probační a mediační služby a jejich význam

Podíváme-li se na úkoly a činnosti probace uvedené § 2 odst. 1 v zákoně o Probační a mediační službě č. 257/2000 Sb. (definice také viz podkapitola číslo 3.2 na str. 58 této práce), je zřejmé, že toto vymezení v sobě zahrnuje jak prvek kontrolní, tak prvek poskytnutí pomoci obviněnému. V základní definici však chybí další probační činnosti, které Probační a mediační služba vykonává, jako např. obstarávání podkladů k osobě obviněného a jeho rodinnému a sociálnímu zázemí či vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem.

¹⁴⁵ Srovnej např. MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. (eds.) *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd., Praha : Portál, 2005, ISBN 80-7367-002-X; PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA: *O PMS* [online], [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-pms/>

Tyto a další činnosti jsou vymezeny až v § 4 – Činnost probační a mediační služby ve znění stejného zákona, konkrétně v § 4 odst. 2 písm. a) a c).¹⁴⁶

Stejný zákon¹⁴⁷ vymezuje v § 2 odst. 2 také mediaci, kterou rozumí: „mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.“

Mediace v trestněprávní oblasti je využívána především při odklonech v trestním řízení (tj. hlavně při využití institutu podmíněného zastavení trestního stíhání a institutu narovnání), lze ji však využít i při řešení odškodnění v adhezním řízení.¹⁴⁸

Jak je tedy z výše uvedených definic patrné, mezi základní činnosti Probační a mediační služby České republiky patří především probační dohled a služba mediace.

Probační dohled se u nás ukládá pachateli (obviněnému či odsouzenému) nejčastěji v případech, kdy soudce nebo státní zástupce pokládá za vhodné kontrolovat po určitou dobu chování pachatele. Zpravidla mu zároveň nařídí odpovídající omezení (např. vyhnout se hazardním hrám) případně uloží nějaké povinnosti (např. podrobit se léčbě závislosti na omamných a psychotropních látkách aniž by se jednalo o ochranné léčení). Dohled nad klientem (pachatelem) probíhá nejčastěji formou osobních konzultací a vykonávají jej kvalifikovaní odborníci Probační a mediační služby (nejčastěji přímo ve střediscích Probační a mediační služby či v klientově bydlišti). Probační úředníci pak po stanovenou dobu (tzv. *zkušební doba*)¹⁴⁹ sledují plnění uložených povinností a omezení, dohlížíjí na vedení řádného

¹⁴⁶ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha : Leges, 2011, s. 353-354. ISBN 978-80-87212-68-4.

¹⁴⁷ Zákon o Probační a mediační službě č. 257/2000 Sb., § 2 odst. 2.

¹⁴⁸ část trestního řízení, kdy je projednáván nárok poškozeného na náhradu škody viz § 43 a násl. trestního řádu (BUSINESS CENTER: [online], [cit. 2012-02-25]. Dostupné z: <http://business.center.cz/business/pojmy/p1354-adhezni-rizeni.aspx>)

¹⁴⁹ pojem vysvětlen v podkapitole č. 1.1 této práce

způsobu života klienta, podporují ho v začleňování se do společnosti a zároveň mu pomáhají překonávat překážky v nelehké životní situaci. Také se snaží vést pachatele k aktivnímu řešení všech problémů týkajících se jeho trestné činnosti, tedy včetně náhrady škody a urovnání konfliktu s poškozeným (k tomuto účelu mu mohou nabídnout např. mediaci). Během soudem či státním zástupcem stanovené doby, resp. po dobu dohledu, musí klient prokázat, že se „osvědčil“, a že tedy není nutné přistoupit na další, tzv. *sekundární sankcionání*.¹⁵⁰

Mediace uskutečňovaná v trestních případech je jednou z možností, jak řešit konflikt vzniklý mezi pachatelem trestné činnosti a poškozeným cestou mimosoudní. Mediací se v této oblasti zabývá Probační a mediační služba České republiky a vykonávají ji úředníci (mediátoři) této instituce, kteří mají potřebné znalosti z oblasti práva a právních předpisů i náležitě dovednosti z oblasti komunikace a vyjednávání. Služba je poskytována bezplatně a musí být založená na souhlasu obou stran. Mediátor zprostředkovává, vede a řídí komunikaci mezi oběma stranami a zachovává k nim vstřícný a rovnostranný přístup. Také jim pomáhá nalézat řešení týkající se odpovídajícího odškodnění oběti trestného činu, zároveň dává pachateli prostor pro objasnění okolností, které ho ke spáchání činu vedly. Poškozený má možnost sdělit své pocity a potřeby a také poukázat na skutečnost, jak byl ovlivněn jeho další život. Pachatel se tak může dozvědět, co vše svým konáním způsobil a sám nabídnout, kromě vyjádření omluvy, vhodnou náhradu škody. Výsledky mediačního řízení pak mohou být zohledněny v dalším rozhodnutí soudce či státního zástupce (např. může dojít k zastavení trestního stíhání a může být navrhnut jiný typ opatření či sankce).

Další úkoly Probační a mediační služby v trestní praxi spočívají např. v odborných činnostech při výkonu trestů odsouzených, jako jsou např. obecně prospěšné práce, trest domácího vězení, trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ale i při dohledu nad podmíněně propuštěným odsouzeným z výkonu trestu odnětí svobody (tzv. parole).

¹⁵⁰ tj. možnost přísnějšího postihu v případě dalšího závažného protiprávního jednání

Obecně prospěšné práce jsou jedním z nejčastěji uplatňovaných alternativních trestů. Soud může tuto sankci uložit v rozsahu 50 – 150 hodin pro mladistvé a 50 – 300 hodin pro dospělé, a to v případech, které přesně vymazuje zákon. Soud také ukládá místo výkonu i konkrétní druh těchto prací. Obecně prospěšné práce musí obviněný odpracovat osobně ve svém volném čase a bez nároku na plat ve lhůtě do jednoho roku ode dne nařízení výkonu tohoto trestu soudem. Role pracovníka Probační a mediační služby pak spočívá ve fázi přípravného řízení v určení vhodnosti uložení tohoto trestu konkrétnímu pachateli, později pak v zajištění kontroly výkonu tohoto trestu, ve spolupráci s poskytovateli těchto prací, v práci s odsouzeným i v komunikaci se soudy. Pokud je trest řádně vykonán, je odsouzenému následně proveden výmaz z rejstříku trestů.¹⁵¹

Trest domácího vězení¹⁵² je poměrně novou alternativní sankcí, která byla do české trestní praxe zavedena teprve v lednu roku 2010. Dle trestního zákona je tento trest považován za druhý nejpřísnější trest po trestu odnětí svobody. Jeho podstata spočívá v omezení osobní svobody odsouzeného, který ovšem současně zůstává na svobodě (tedy není uvězněn). Jeho povinností je však zdržovat se v místě svého bydliště (dům, byt) v předem soudem určeném čase¹⁵³ (tuto podmínku musí předem stvrdit písemným slibem). Soud může domácí vězení uložit dospělému i mladistvému až na dva roky, zároveň stanovuje, za jakých podmínek lze tento trest vykonat a jaké povinnosti je třeba splnit (např. náhrada škody, dohled probačního úředníka apod.). V případě porušení či nedodržení podmínek může být následně odsouzenému uložen trest odnětí svobody. Práce probačního úředníka se týká několika rovin. Nejprve

¹⁵¹ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds): *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. Praha, Portál, 2010, s. 89. ISBN 978-80-7367-757-2.; PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: *Odborné činnosti* [online], [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/obecne-prospesne-prace/>

¹⁵² Ukládání a výkon trestu domácího vězení jsou upraveny v Zákoně č. 40/2009 Sb., (trestním zákoníku), v § 60 a § 61 a Zákoně č. 140/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestním řádu) v § 334 a) až § 334 g).

¹⁵³ do prosince roku 2011 se jednalo o dobu v rozsahu: po celý den ve dnech pracovního klidu a pracovního volna a v ostatních dnech v době od 20.00 do 05.00 hodin, od prosince 2011 však záleží výhradně na rozhodnutí soudců (soud může dobu upravit tak, aby mohl odsouzený chodit do zaměstnání, navštívit lékaře, a případně se účastnit bohoslužeb i ve dnech pracovního klidu a pracovního volna)

je to realizace tzv. *institutu předběžného šetření*, jehož podstatou je úzká a především dobrovolná spolupráce s obviněným ještě *před* uložením tohoto trestu. Cílem je zjistit co nejvíce informací, které mohou mít vliv na uložení trestu domácího vězení (např. sociální poměry, bytové podmínky apod.). Pracovník může také, na základě zjištěných skutečností, vypracovat návrh na uložení přiměřených povinností a omezení (návrh je předložen soudu na základě analýzy rizik, potřeb a zájmů pachatele). V případě uložení trestu domácího vězení provádí následně pracovník Probační a mediační služby namátkové kontroly¹⁵⁴ výkonu tohoto trestu přímo v místě bydliště odsouzeného (ten musí umožnit pracovníkovi vstup) v čase (stanoveném soudem), ve kterém se zde musí odsouzený zdržovat. Pracovník je také v kontaktu s rodinou odsouzeného nebo s lidmi žijícími s ním ve stejném obydlí. Kontrola plnění trestu a dodržování podmínek spočívá také v pravidelných konzultacích na střediscích Probační a mediační služby, kdy je zjišťováno, zdali vede odsouzený řádný život, jestli se podílí na náhradě škody a platí náklady spojené s trestním řízením a domácím vězením¹⁵⁵ apod. Nedílnou součástí kontaktu mezi pracovníkem a odsouzeným je opět poskytování podpory, pomoci a poradenství. Další rovinou práce probačního a mediačního pracovníka je navázání kontaktu a spolupráce s obětí trestného činu. Účelem je náprava narušených vztahů mezi pachatelem a poškozeným (např. prostřednictvím mediace), a to včetně vyřešení náhrady škody.¹⁵⁶

Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce¹⁵⁷ je, (stejně jako domácí vězení), novým alternativním trestem účinným od ledna 2010. Tento trest spočívá v zákazu účasti odsouzeného na akcích, které stanovil soud. Zákaz se vztahuje nejčastěji na problémové fanoušky

¹⁵⁴ zjednodušení kontroly výkonu trestu domácího vězení je spatřováno v zavedení elektronického monitorovacího systému, což se však až doposud u nás nepodařilo zrealizovat (především z finančních důvodů)

¹⁵⁵ zde je patrná finanční úspora pro společnost: u domácího vězení platí odsouzený 50 Kč za den; u trestu odnětí svobody naopak stát doplácí průměrně 900 Kč denně na každého vězně

¹⁵⁶ Srovnej ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds): *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. Praha : Portál, 2010, s. 149-158. ISBN 978-80-7367-757-2.; PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: *Odborné činnosti* [online], [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/trest-domaciho-vezeni-2/>

¹⁵⁷ Ukládání a výkon trestu je upraven v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v § 76 a § 77 a zákoně č. 141/1961 Sb., trestní řád v § 350 i a § 350j.

a návštěvníky sportovních, hudebních či jiných akcí či pachatelů, kteří se v minulosti, v souvislosti s návštěvou nějaké takové akce, dopustili úmyslného trestného činu. Mezi povinnosti odsouzeného patří spolupracovat s úředníkem Probační a mediační služby po celou dobu výkonu trestu a účastnit se programů sociálního výcviku, převýchovy či psychologického poradenství. Tyto aj. povinnosti jsou uvedeny v tzv. *probačním plánu*,¹⁵⁸ za který odpovídá probační úředník, který zároveň kontroluje jeho dodržování. Pro efektivní uplatňování tohoto trestu v praxi je, kromě Probační a mediační služby, nutná spolupráce také několika dalších subjektů: především je to Policie ČR a dále organizátorů zakázaných akcí a poskytovatelů „nápravných“ programů (jejichž absolvování může uložit soud jako podmínku vykonání trestu).¹⁵⁹ V případě porušení podmínek trestu zákazu vstupu může odsouzený svým jednáním naplnit znaky trestného činu *maření výkonu úředního rozhodnutí*,¹⁶⁰ a to se všemi důsledky z toho plynoucími.

Parole neboli podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody s dohledem. Pokud odsouzený vykonal polovinu¹⁶¹ uloženého trestu odnětí svobody, má možnost zažádat si o podmíněné propuštění. Slovem parole je konkrétně rozuměno podmíněné propuštění na „čestné slovo“, tedy příslib odsouzeného, že na svobodě povede spořádaný život a zároveň se podrobí, po vymezenou dobu, stanoveným podmínkám. Činnost pracovníka Probační a mediační služby pak spočívá ve dvou fázích. V první fázi, kdy je odsouzený stále ve výkonu trestu odnětí svobody, probíhá spolupráce mezi obviněným a probačním pracovníkem přímo ve věznicích, kde ho pracovník navštěvuje a prověřuje, nakolik je připravený na reálný život mimo vězení. Shromažďuje o odsouzeném různé informace a podklady jejichž smyslem je řádné

¹⁵⁸ tj. základní dokument upravující průběh trestu (např. plnění povinností a omezení, po dobu spolupráce mezi odsouzeným a probačním úředníkem a dále, v případě uložení soudem, za jakých podmínek a kam se dostavovat na Policii ČR, či upřesňuje podmínky absolvování některého programu převýchovy či psychologického poradenství)

¹⁵⁹ Srovnej ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds): *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. Praha : Portál, 2010, s. 160-164. ISBN 978-80-7367-757-2.; PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: *Odborné činnosti* [online], [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/trest-zakazu-vstupu/>

¹⁶⁰ dle § 337 odst. d) trestního zákoníku

¹⁶¹ určitým typům pachatelů je tato doba prodloužena

vyhodnocení, jestli došlo k polepšení odsouzeného a analýza případných rizik souvisejících s recidivou pachatele po propuštění. Tyto materiály jsou pak předkládány soudu, který rozhodne ve věci podmíněného propuštění pachatele či žádost zamítne. Rozhodne-li soud o podmíněném propuštění pachatele s dohledem (v rozsahu zkušební doby od 1 roku do max. 7 let), vykonává tento dohled opět probační pracovník (tj. druhá fáze jeho činnosti). Pracovník pak provádí kontrolu odsouzeného na svobodě, dohlíží, zdali dodržuje všechny soudem nařízené podmínky (např. zákaz pití alkoholu či zdržování se v určitém místě) a povinnosti (absolvovat určitý rekvalifikační kurz) a jestli dodržuje zákon a vede řádný život. Zároveň mu pomáhá při řešení jeho problémů v nejrůznějších oblastech (např. pracovních, zdravotních, rodinných apod.), které souvisejí s jeho návratem z vězení.¹⁶²

Do výčtu činností Probační a mediační služby České republiky, které nelze opomenout, a které jsou její neodmyslitelnou součástí, patří i **práce s delikventní mládeží** (tedy s dětmi mladšími patnácti let a s mladistvými).¹⁶³ Jedná se o velmi specifickou činnost,¹⁶⁴ pro kterou jsou pracovníci speciálně vyškoleni. Jejich snaha spočívá především v co nejrychlejší zapojení se do jednotlivých případů, kdy se v rámci přípravného řízení (v tzv. předjednání před rozhodnutím státního zástupce či soudu) snaží nabídnout spolupráci mladým delikventům, jejich rodinám i poškozeným (v této fázi navrhuje např. službu mediace, různá výchovná opatření či nápravné programy, které lze se souhlasem delikventa uložit již v této fázi). Cílem je tedy co nejrychlejší vstup do konkrétních případů, urovnání sporu, náhrada škody poškozenému a uložení takových opatření, která jsou účelná a odpovídají situaci mladého delikventa. Výsledky těchto snah pak mohou být zohledněny v dalším řízení. Probační pracovníci mají také za úkol zajistit výkon různých výchovných a trestních opatření (např. dohled probačního úředníka či společensky

¹⁶² Srovnej ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds): *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. Praha : Portál, 2010, s. 102. ISBN 978-80-7367-757-2.; PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: *Odborné činnosti* [online], [cit. 2012-02-22].

Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/parole-dohled-nad-podminene-propustenymi/>

¹⁶³ tj. osoby starší 15 let, které v době spáchání trestného činu nedovršily 18 let

¹⁶⁴ vykonávanou v souladu se zákonem č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

prospěšné činnosti) a poskytovat svým klientům nezbytnou pomoc a podporu. V neposlední řadě se snaží výchovně působit na děti a mladistvé pachatele tak, aby se v budoucnu již nedopouštěli dalšího protiprávního jednání, aby se chovali zodpovědně a vedli spořádaný způsob života.¹⁶⁵

Probační a mediační služba České republiky zapojuje, v rámci restorativního přístupu, do řešení trestných činů i jejich *oběti (poškozené)*. Jak již bylo mnohokrát zmíněno v předchozím textu, mezi její další úkoly patří snaha o navázání spolupráce s těmi, kterým byla způsobena škoda majetková, morální či ublíženo na zdraví. V přípravném řízení (tj. v době před rozhodnutím soudu v trestní věci) poskytuje obětem trestných činů nejrůznější odborné rady (např. jak se co nejrychleji domoci náhrady škody) a především jim nabízí možnost účastnit se mediace s pachatelem trestného činu (účel a podstata mediace je pospána výše).¹⁶⁶

Veškeré činnosti a služby, poskytované v trestním řízení středisky Probační a mediační služby České republiky jsou bezplatné a mohou je využít pachatelé trestných činů včetně mladistvých či jejich zákonných zástupců, ale i poškození (oběti trestných činů).

4.4 Zapojení nevládních a neziskových organizací do činnosti Probační a mediační služby

Aby bylo možné v maximální míře a co nejefektivněji realizovat všechny činnosti Probační a mediační služby i u nás, je třeba zapojit do spolupráce také externí organizace (hlavně nevládní a neziskové), a to konkrétně vytvořením

¹⁶⁵ *Problémy trestního postihu mladistvých: sborník příspěvků k aktuálním otázkám trestního práva*. 1. vyd., Editor Jitka Špundová, Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. ISBN 80-244-0793-0; PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: *Odborné činnosti* [online], [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mladistvi-a-deti/>; ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds): *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. Praha : Portál, 2010, s. 130-147. ISBN 978-80-7367-757-2.

¹⁶⁶ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: *Odborné činnosti* [online], [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/obeti-trestneho-cinu/>

dostatečné nabídky kvalitních a akreditovaných resocializačních programů. V mnoha zemích podobné organizace běžně fungují a doplňují činnosti, které nejsou dostatečně uspokojovány probační a mediační službou na státní úrovni (např. nabídkou nejrůznějších programů a služeb v souvislosti s výkonem alternativních trestů). Příkladem mohou být tzv. „*domy na půl cesty*“¹⁶⁷ realizované v Kanadě i Velké Británii, jejichž činnost je na straně jedné zabezpečována nevládními institucemi, na straně druhé je financována státem, který si je za tímto účelem také „najíímá“. Štern konstatuje, že: „smysl takové provázané spolupráce není jen ekonomický, ale má také hluboký občanský a demokratický význam. Justice si tak nečiní absolutní monopol na výkon a zajištění všech činností a úkonů spravedlnosti, jež musí pokrývat, a dává příležitost občanům, kteří pracují v nevládních organizacích a spolcích, aby se podíleli na výkonu a zajištění trestní spravedlnosti.“¹⁶⁸

V České republice se situace ubírá podobným směrem. Novela trestního zákona z roku 2001 umožnila např. zapojení společensky prospěšných organizací do zajištění výkonu *obecně prospěšných prací*, v jejichž prospěch mohou odsouzení tyto práce vykonávat. V posledních letech byla také vytvořena celá řada zajímavých probačních a resocializačních programů a projektů zaměřených na delikventní mládež. Na jejich realizaci se podílely některé významné organizace jako např. Člověk v tísni, Podané ruce či Sdružení pro mediaci a probaci v justici a další. Pokud chce naše trestní justice, v souladu s celosvětovým trendem, podobné programy využívat, měla by všechny funkční a osvědčené programy podporovat v jejich dalším rozvoji, zajistit jejich financování a snažit se o jejich rozšíření do každé lokality, kde se využití konkrétního programu jeví jako potřebné. U všech resocializačních

¹⁶⁷ Domy na půl cesty jsou ubytovny pro mládež, která prošla nějakou formou ústavní péče (dětský domov, diagnostický či výchovný ústav, vesničky SOS) a po jejímž opuštění nemají títo lidé zajištěné potřebné zázemí v rodině. Dům na půl cesty má na určitou omezenou dobu poskytnout bydlení a stravu, na něž klienti částečně přispívají. Navíc jim personál pomáhá při hledání vhodné práce, trvalejší bydliště atd.. Tuto formu péče u nás již také poskytují některá občanská sdružení právě na základě inspirace ze zahraničí. Příkladem může být Občanské sdružení DOM (Dům otevřených možností) sídlící v Praze 8. (MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 1. vyd., Praha : Portál, 1998, s. 178. ISBN 80-7178-771-X).

¹⁶⁸ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds): *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. Praha : Portál, 2010, s. 174. ISBN 978-80-7367-757-2.

i probačních programů, tedy u stávajících i nově vznikajících, by měla být také zajištěna a garantována dostatečná kvalita všude tam, kde budou programy realizovány. Osvědčeným postupem pro zajištění kvality, využívaným také v dalších Evropských státech, jsou *certifikační a akreditační procesy*. U nás funguje akreditační systém pro probační programy pro mladistvé od roku 2004 (na základě zákona o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb.); na akreditačním systému pro probační a resocializační programy pro dospělé se zatím ještě pracuje. Všechny resocializační i probační programy jsou velmi potřebné a užitečné a jejich cílem je, mimo jiné, i snižování recidivy a zabránění opakování páčání trestné činnosti. Mají formu skupinovou i individuální a věnují se např. nácviku sociálních dovedností, rekvalifikacím apod. V oblasti mediace je opět potřeba většího zapojení neziskového sektoru s cílem podpořit nejen programy restorativní (uplatnění mediace mezi pachatelem a poškozeným), ale také programy zaměřené přímo na oběti trestných činů.¹⁶⁹

Jako příklad vhodného a úspěšného programu lze zmínit službu „**Mentor**“ (resp. „Romský mentor“), která je realizována ve spolupráci se Sdružením pro probaci a mediaci v justici spolu s Probační a mediační službou České republiky. Služba je zaměřena na romské klienty, kterým byl (nebo může být) uložen alternativní trest či opatření (jde tedy o klienty Probační a mediační služby). Podstatou služby je terénní práce romských mentorů s klienty, založená na oboustranné a dobrovolné spolupráci. Romský mentor je vyškolený laik, který se snaží podporovat klienta ze stejné etnické menšiny a prostředí, ze kterého sám pochází. „Úspěšnost spočívá nejen v jeho jazykové a kulturní blízkosti s klientem, ale též v podrobné znalosti romské komunity, ve schopnosti navázat s klientem kontakt, udržet si jeho důvěru a v neposlední řadě působit v rámci komunity jako pozitivní vzor.“¹⁷⁰ Hlavním cílem této služby je snížit riziko recidivy a sociálního vyloučení a naopak

¹⁶⁹ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds): *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. Praha : Portál, 2010, s. 173-176. ISBN 978-80-7367-757-2.

¹⁷⁰ SDRUŽENÍ PRO PROBACI A MEDIACI V JUSTICI: *Mentoring* [online], [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: <http://www.spj.cz/index.php?page=13/>

zvýšit pravděpodobnost, že klient splní všechny podmínky uloženého trestu či opatření a nedojde tak k jeho uvěznění.¹⁷¹

¹⁷¹ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds): *Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů*. Praha : Portál, 2010, s. 177-191. ISBN 978-80-7367-757-2.

5. KVALIFIKAČNÍ POŽADAVKY A VZDĚLÁVÁNÍ PRACOVNÍKŮ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY

Pro účely a rozsah této práce není třeba zabývat se všemi pracovními pozicemi v rámci celé organizační struktury Probační a mediační služby. Práce se zaměří pouze na „koncové“ pracovníky, vykonávající činnosti popsané v předchozích kapitolách, konkrétně na úředníky a asistenty Probační a mediační služby České republiky.

5.1 Kvalifikační požadavky pro výkon profese úředník a asistent Probační a mediační služby

Podle zákona¹⁷² se pracovníci Probační a mediační služby diferencují na *úředníky* a *asistenty*. Předpokladem pro výkon těchto povolání je naprostá bezúhonnost a způsobilost k právním úkonům a magisterské vysokoškolské vzdělání ve společenskovědní oblasti (tato podmínka platí pro úředníky) či středoškolské vzdělání ve společenskovědní oblasti (platí pro asistenty, kteří musí být zároveň starší 21 let). Úředník musí dále absolvovat *základní kvalifikační vzdělání* pro úředníky Probační a mediační služby a na základě tohoto kurzu vykonat odbornou zkoušku. Asistent je povinen absolvovat *specializační kurz* pro asistenty Probační a mediační služby. Oba se pak musí i nadále vzdělávat a doplňovat si své odborné znalosti.

Národní soustava povolání (NSP),¹⁷³ která monitoruje a eviduje požadavky na výkon jednotlivých povolání na trhu práce, označuje a charakterizuje tyto profese následovně:¹⁷⁴ „*Úředník probační a mediační služby*“ je „kvalifikovaný zaměstnanec, který činí v zákonem vymezeném

¹⁷² zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě České republiky

¹⁷³ NSP: [online], [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: <http://www.nsp.cz/>

¹⁷⁴ pozice nebyly dosud projednány ani schváleny Sektorovou radou

rozsahu úkony směřující k organizování a vykonávání dohledu nad obviněnými, obžalovanými nebo odsouzenými, kontroluje výkon trestů nespojených s odnětím svobody, sleduje chování obviněného ve zkušební době a se souhlasem obviněného a poškozeného zprostředkovává řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činí úkony k urovnání konfliktního stavu.¹⁷⁵ „Asistent probační a mediační služby“ je „kvalifikovaný pracovník, který vykonává jednotlivé činnosti podle pokynů úředníka Probační a mediační služby.“¹⁷⁶ Následuje výčet pracovních činností charakterizujících pracovní náplň úředníka a asistenta Probační a mediační služby:

Pracovní činnosti - úředník:¹⁷⁷

- Organizování a výkon dohledu nad obviněnými, obžalovanými a odsouzenými.
- Kontrola výkonu trestu nespojeného s odnětím svobody.
- Sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.
- Individuální pomoc obviněnému a působení na jeho osobu za účelem jeho nápravy.
- Mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným.
- Urovnávání konfliktních stavů v rámci trestního řízení.
- Obstarávání podkladů k osobě obviněného a jeho rodinného a sociálního zázemí.
- Vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, nebo pro schválení narovnání.
- Spolupráce s příslušným soudcem, státním zástupcem a ostatními orgány.

¹⁷⁵ NSP: *Katalog typových pozic: Karta povolání*. [online], [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: http://katalog.nsp.cz/karta_p.aspx?kod_sm1=4&id_jp=30128

¹⁷⁶ NSP: *Katalog typových pozic: Karta povolání*. [online], [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: http://katalog.nsp.cz/karta_p.aspx?id_jp=30602&kod_sm1=4

¹⁷⁷ NSP: *Katalog typových pozic: Karta povolání*. [online], [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: http://katalog.nsp.cz/karta_p.aspx?kod_sm1=4&id_jp=30128

Pracovní činnosti - asistent:¹⁷⁸

- Výkon dohledu nad obviněnými, obžalovanými a odsouzenými.
- Kontrola výkonu trestu nespojeného s odnětím svobody.
- Sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody.
- Individuální pomoc obviněnému a působení na jeho osobu za účelem jeho nápravy.
- Podílení se na mimosoudním zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným.
- Urovnávání konfliktních stavů v rámci trestního řízení.
- Obstarávání podkladů k osobě obviněného a jeho rodinného a sociálního zázemí.
- Podílení se na vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, nebo pro schválení narovnání.
- Zajišťování administrativních prací.

Porovnáním těchto dvou profesí, dle výčtu pracovních činností specifikovaných v *kartě povolání*, dojdeme k závěru, že většina pracovních aktivit je více méně totožná a liší se pouze v dílčích činnostech, příp. v míře práv či zodpovědností. Významný rozdíl je však patrný v *kvalifikační úrovni odborných znalostí a odborných dovedností*,¹⁷⁹ které je třeba u těchto povolání dosáhnout (v NSP je tato úroveň stanovena tzv. deskriptory¹⁸⁰ na škále v rozmezí 1-8).¹⁸¹ Úředník úrovně *NSP 7* a asistent „pouze“ *NSP 4*. Tento fakt

¹⁷⁸ NSP: *Katalog typových pozic: Karta povolání*. [online], [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: http://katalog.nsp.cz/karta_p.aspx?id_jp=30602&kod_sm1=4

¹⁷⁹ odborné znalosti a dovednosti jsou souborem odborných požadavků (teoretických vědomostí a praktických dovedností) potřebných pro výkon povolání (jednotky práce) viz NSP

¹⁸⁰ Deskriptory kvalifikačních úrovní jsou popisy, které u jednotlivých kvalifikačních úrovní vymezují obvykle očekávané výsledky práce a schopnosti spojované s danou kvalifikační úrovní. Jsou obecným vyjádřením požadovaných znalostí, dovedností a dalších nároků dle charakteru práce. Podrobně jsou popsány na stránkách NSP: [online], [cit. 2012-02-27].

Dostupné z: http://katalog.nsp.cz/Napoveda/Prilohy_Manualu_NSP/Priloha_c1_manualu.pdf

¹⁸¹ Základní třídicí kategorie jednotek práce v NSP odráží náročnost požadavků kladených na vykonavatele jednotek práce, v zásadě odpovídá úrovni klíčových nebo převažujících kompetencí.

se pak odráží i v požadavcích na počáteční vzdělání (VŠ vs. SŠ) i příp. další (profesní) vzdělávání úředníků a asistentů.

Obě povolání jsou také v NSP zařazena, dle odborného směru, do kategorie *právo*. Jak je však zřejmé z předchozích kapitol, výkon povolání probačního a mediačního úředníka a asistenta velmi hluboce zasahuje i do jiných oblastí, především do oblasti sociální práce.

5.2 Vzdělávání úředníků a asistentů Probační a mediační služby

Na vytváření systému a obsahu vzdělávání pracovníků Probační a mediační služby České republiky se významnou měrou podílelo Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s. Pilotní projekt měl za cíl nejen ověřit vzdělávací systém probačních a mediačních úředníků a asistentů jako nově vznikající profesní skupiny v justici, ale také vymezit odborný profil úředníků a asistentů Probační a mediační služby a stanovit kritéria pro výběr uchazečů pro toto povolání. Projekt byl realizovaný v letech 1999 – 2000, tedy ještě před tím, než vešel v účinnost zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě (tj. ke dni 1. ledna 2001). Jelikož se tento systém osvědčil, byl převzat Institutem dalšího vzdělávání soudců a státních zástupců Ministerstva spravedlnosti České republiky.¹⁸²

Kvalifikační vzdělávací program pro úředníky a asistenty Probační a mediační služby České republiky organizuje od roku 2003 Justiční akademie České republiky. Jedná se o kurz složený ze tří vzdělávacích bloků: z jednoho bloku orientovaného na právo a ze dvou zaměřených na komunikaci v probačních a mediačních činnostech (tyto dva bloky zajišťuje Sdružení pro

¹⁸² SDRUŽENÍ PRO PROBACI A MEDIACI V JUSTICI: *Služby: Vzdělávání pro pracovníky PMS*. [online], [cit. 2012-02-25]. Dostupný z: <http://www.spj.cz/index.php?page=18>

probaci a mediaci v justici, resp. Institut pro probaci a mediaci působící v rámci tohoto sdružení).¹⁸³

Aby byla zabezpečena dostatečná kvalita a efektivita vykonávaných činností a poskytovaných služeb pracovníky Probační a mediační služby, musí mít tito zajištěné odpovídající vzdělávání (resp. systém dalšího profesního vzdělávání, kde potřebné zkušenosti a dovednosti získají). Rozsah a obsah *základního kvalifikačního vzdělání* a *specializačního kurzu* včetně odborné zkoušky je upraven ve Statutu Probační a mediační služby.¹⁸⁴

Z tohoto dokumentu vyplývá, že za *základní kvalifikační vzdělání*, určené úředníkům Probační a mediační služby České republiky, je považováno absolvování *kvalifikačního vzdělávacího programu* v délce jednoho roku. Ten je tvořen částí teoretickou a praktickou. Výuka se zaměřuje na oblast práva, sociální práce, společenské disciplíny i komunikační dovednosti. Kvalifikačním předpokladem pro výkon povolání probační úředník je složení odborné zkoušky, což lze učinit po absolvování tohoto programu. Zkouška probíhá před zkušební komisí, kterou jmenuje ministr spravedlnosti na návrh Rady pro probaci a mediaci¹⁸⁵ a při níž jsou ověřovány teoretické i praktické odborné znalosti z oblasti práva, sociální práce, společenských disciplín a komunikačních dovedností. V případě úspěšného složení zkoušky je vydáno osvědčení. V případě neúspěchu lze zkoušku opakovat, avšak nejdříve po šesti měsících a pouze jednou.

Specializační kurz pro asistenty opět zahrnuje teoretickou výuku i praktickou přípravu z oblasti práva, sociální práce, společenských disciplín a komunikačních dovedností, jeho délka je však zkrácena na šest měsíců a zakončení probíhá ověřením získaných znalostí.

¹⁸³ SDRUŽENÍ PRO PROBACI A MEDIACI V JUSTICI: *Služby: Vzdělávání pro pracovníky PMS*. Dostupné z: <http://www.spj.cz/index.php?page=18>

¹⁸⁴ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: *Statut Probační a mediační služby České republiky* [online], [cit. 2012-02-25]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/zakladni-dokumenty/statut-pms-cr/>

¹⁸⁵ Poradní orgán ministra spravedlnosti, který byl zřízený za účelem komplexního dohledu a usměrňování činnosti Probační a mediační služby. Členy jmenuje ministr z řad soudců, státních zástupců a dalších odborně vzdělaných osob (zákon 257/2000 Sb.).

Absolvování kurzů pro úředníky i asistenty je ze zákona povinné a je předpokladem pro další výkon tohoto povolání. Oba kurzy jsou téměř totožné - liší se pouze rozsahem (délkou kurzu) a náročností finální zkoušky.

Velký důraz je kladen i na celoživotní vzdělávání těchto pracovníků, proto je průběžné zvyšování profesní úrovně a odbornosti povinné. *Další odborné vzdělávání* pro úředníky i asistenty navazuje na předchozí získané vzdělání (počáteční i další profesní) a zahrnuje například účast na odborných seminářích, kurzech nebo stážích. V rámci tohoto vzdělávání lze dosáhnout užší specializace v různých oblastech (např. mediace mezi obětí a pachatelem; činnosti směřující k urovnání konfliktního stavu; probace a výkon dohledu; obecně prospěšné práce; řešení kriminality mládeže atd.). Vzdělávání probíhá průběžně a jeho účelem je nejen udržovat, ale i prohlubovat znalosti a dovednosti a rozšiřovat odborné kompetence odrážející specifickou práci s pachateli trestných činů i s jejich oběťmi (poškozenými). Další odborné vzdělávání se nejčastěji dotýká oblasti sociální, psychologické, právní, ale spočívá též v nácvičku komunikačních dovedností, vyjednávání (negociace), schopnosti řešit konflikty apod.

Podrobnosti ke vzdělávání (včetně složení odborné zkoušky) jsou uvedeny ve *Studijním programu vzdělávání úředníků a asistentů Probační a mediační služby*, který je každý rok aktualizován a odráží aktuální vzdělávací potřeby plynoucí z praxe (např. v návaznosti na změny trestních kodexů či metod v probačních a mediačních činnostech), z nových zkušeností získaných ze zahraničních stáží, odborných konferencí apod. Návrh studijního programu je předkládán ke schválení ředitelem Probační a mediační služby ministru spravedlnosti.¹⁸⁶

¹⁸⁶ PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: *Statut Probační a mediační služby České republiky* [online], [cit. 2012-02-25]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/zakladni-dokumenty/statut-pms-cr/>

5.3 Mediátor jako nová profese

Nahlédneme-li opět do katalogu Národní soustavy povolání,¹⁸⁷ samostatnou profesi *mediátora* zde nenalezneme. Mediace, jako profese, je zde uvedena pouze v kontextu povolání úředník a asistent Probační a mediační služby, resp. jako alternativní název těchto profesí. To však není zcela odpovídající – mediace není ve společenské praxi uskutečňována pouze v rámci trestní justice (viz zákon 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě), ale i ve věcech netrestních (civilních). V současnosti je mediace značně rozšířena do soukromého sektoru a nabízena jako služba mnoha organizacemi. Často je však poskytována (stejně jako poradenství) pouze na základě živnostenského oprávnění. Jako živnost volná na sebe neklade žádné zákonné požadavky, tedy ani nároky na odpovídající kvalifikaci mediátora. Tím nemůže být zaručena její kvalita a může dojít nejen k znehodnocení této metody řešení konfliktů (nedostatečná kvalita může snížit důvěru veřejnosti v její účinnost), ale i k riziku poškození klientů a jejich vzájemných vztahů neodborným zákrokem. Legislativní zakotvení mediace je tedy nezbytné, jelikož kvalifikované mediační služby mohou poskytovat pouze kvalifikovaní mediátoři.

Náš právní řád ještě donedávna neobsahoval žádnou právní úpravu mediace ani jiného institutu v netrestní oblasti. V současné době je však projednáván vládní návrh zákona o mediaci v netrestních věcech.¹⁸⁸ Dle tohoto zákona by bylo možné využívat mediaci v jakémkoli typu sporu (rodinném, občanskoprávním, pracovním, obchodním apod.) Podmínkou je pouze, že jiný zákon nevylučuje možnost vyřešit spor dohodou či smírem. Zákon (mimo jiné) upravuje výkon mediace prováděné registrovanými (zapsanými) mediátory, dohled nad mediátory, odpovědnost za případnou škodu (vzniklou při výkonu mediace) či povinnost účastnit se dalšího vzdělávání. Dále se zákon zabývá kvalifikačními požadavky kladenými na profesi mediátora, a to včetně

¹⁸⁷ NSP: [online], [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: <http://www.nsp.cz/>

¹⁸⁸ 10. 2. 2012 proběhlo v Parlamentu ČR druhé čtení

dosaženého vzdělání a jeho profilace (např. v rodinné mediaci, na kterou jsou kladeny specifické nároky). Lze očekávat, že v souvislosti s tímto dojde ke stanovení požadavků na formální vzdělávání mediátorů včetně následného osobnostního a profesního rozvoje mediátorů.¹⁸⁹

V návrhu tohoto zákona¹⁹⁰ se mimo jiné uvádí, že oprávnění vykonávat činnost mediátora může pouze osoba zapsaná v seznamu (registru), kam může být zapsán každý, kdo splní požadavky dané tímto zákonem. Mediátorem může být bezúhonná osoba způsobilá k právním úkonům, která získala magisterské vysokoškolské vzdělání, složila zkoušku mediátora příp. jí byla uznána kvalifikace dle zákona o uznávání kvalifikace a jiné způsobilosti.

Vznik nové profese s sebou přináší i pravděpodobnost vzniku nového studijního oboru či studijního zaměření v rámci již existujícího a akreditovaného vysokoškolského programu. Tato nově vznikající a formující se profese reflektuje aktuální požadavky moderní společnosti a pro studenty je velmi zajímavá a žádaná. Průprava, resp. uvedení do problematiky mediace a probace, se nyní vyučuje již na několika vysokých školách v rámci různých studijních oborů. Např. v andragogice na univerzitě J. A. Komenského; v rámci oboru adiktologie na 1. lékařské fakultě Univerzity Karlovy apod. Trend profesionalizace mediátorů je také podporován ze strany Evropské unie, která se snaží podporovat členské státy v počátečním i dalším odborném vzdělávání mediátorů. Účelem má být udržení kvality, jež povede k nestrannému, účinnému a kvalifikovanému vedení mediací.¹⁹¹

¹⁸⁹ VETEŠKA, J. in PAVLOVÁ, L., VETEŠKA, J. (eds.): *K aktuálním otázkám vyjednávání, mediace, rozhodčího řízení a tzv. práva spolupráce*. 1. vyd., Praha : Univerzita J. A. Komenského, 2010, s. 118. ISBN 978-80-86723-92-1.

¹⁹⁰ HOSPODÁŘSKÁ KOMORA ČESKÉ REPUBLIKY: [online], [cit. 2012-02-27]. Dostupný z: <http://www.komora.cz/pomahame-vasemu-podnikani/pripominkovani-legislativy-2/nove-materialy-k-pripominkam-1/nove-materialy-k-pripominkam/40-11-zakon-o-mediaci-v-netrestnich-vecech-t-10-3-2011.aspx>

¹⁹¹ VETEŠKA, J. in PAVLOVÁ, L., VETEŠKA, J. (eds.): *K aktuálním otázkám vyjednávání, mediace, rozhodčího řízení a tzv. práva spolupráce*. 1. vyd., Praha : Univerzita J. A. Komenského, 2010, s. 117. ISBN 978-80-86723-92-1.

ZÁVĚR

Cílem předložené diplomové práce bylo zmapovat a popsat problematiku mediace a probace, jejichž společným jmenovatelem je snaha o pozitivní nápravu narušených vztahů ve společnosti.

Zavedení nových alternativních trestů a opatření do českého právního řádu vedlo k postupnému vytvoření institutu Probační a mediační služby České republiky. Ústředním motivem vzniku této instituce byl záměr vytvořit takový orgán, který by pomáhal orgánům činným v trestním řízení (soudcům a státním zástupcům) uplatňovat nové trendy trestní politiky vycházející z myšlenky restorativní justice. Existence Probační a mediační služby byla tedy nezbytným předpokladem pro zajištění efektivního výkonu těchto alternativních trestů a opatření.

Probační a mediační služba se, v relativně krátké době překračující pouhé jedno desetiletí, stala neodmyslitelnou součástí systému trestní spravedlnosti a vydobyla si dobré jméno nejen u nás, ale i v zahraničí. Ve spolupráci s dalšími organizacemi se také podílela na vytváření a realizaci řady významných projektů a programů (např. Romský mentor). Uplatňování specifických metod mediačních a probačních činností při práci s pachatelem a obětí se tak stalo neodmyslitelnou součástí moderní trestní politiky našeho státu.

Významným přínosem působení Probační a mediační služby České republiky je bezesporu i to, že není nadužíván represivní trest, ale častěji jsou aplikovány alternativní druhy sankcí. Jejich přínos je nejen celospolečenský, ale též individuální, a to zejména pro pachatele, kteří jsou tak ušetřeni negativních vlivů vězeňského prostředí a nejsou vytrhováni ze svého sociálního a pracovního prostředí. Zároveň zůstávají ekonomicky činní a nedochází ani k navyšování státních prostředků vynakládaných na pobyt těchto osob ve vězení.

Při aplikaci institutu probace je pachateli také prokazována určitá míra důvěry ze strany společnosti, že je schopen se napravit a začlenit se zpět do společnosti. Je mu tedy dána tzv. „druhá šance“ na „normální“ způsob života a současně je mu poskytována podpora a pomoc např. při hledání zaměstnání, ubytování atp. Činnost Probační a mediační služby České republiky má i významný preventivní charakter, kdy se nejenom snaží předcházet kriminalitě, ale i prací s jejími pachateli zamezovat jejímu opakování tím, že motivuje pachatele k nápravě škod a k vedení řádného života bez porušování nejen zákonných, ale i morálních a společenských norem.

Autorka spatřuje velký potenciál také ve využívání mediace mezi pachatelem a obětí trestného činu. Ti mají možnost pochopit samotný konflikt a důvody jeho vzniku, vyjádřit a porozumět vzájemným pocitům a možnost podívat se na situaci z jiného úhlu. Dále mohou sdělit svůj názor na výši a způsob odškodnění a aktivně hledat způsob jak konfliktní stav napravit tak, aby to vyhovovalo oběma stranám. Místo pocitů frustrace se pak pomalu zmírňuje napětí vzniklé konfliktní situací a otevírá se nový prostor pro upravení vzájemných vztahů mezi stranami (a tudíž i ve společnosti). Výsledek, ke kterému se dospěje „za pomoci“ mediace, je také častokrát mnohem efektivnější než u klasického trestního řízení u soudu.

Mediace využívaná k řešení trestněprávních sporů pomáhá k nalezení společného dialogu mezi poškozeným a pachatelem. Tato komunikační metoda se však dá velmi účinně využít i v oblasti civilních sporů. Přednosti mediace jsou také spatřovány v pocitu vlastního uspokojení z podílu na nalezení řešení konfliktu (což se týká všech typů mediace). Vyřešení konfliktu, založené na vlastním aktivním přístupu, rozvíjí spokojenost a sebevědomí. V zásadě se tedy jedná o činnost, která pomáhá oběma stranám konfliktu určitým způsobem ulehčit zátěžovou situaci. Vzbuzuje v klientech naději, že daný problém zvládnou svými vlastními silami a v poškozeném i obviněném posiluje odpovědnost za hledání řešení jejich sporu. Přestože autorka nepovažuje mediaci za jediný a univerzální způsob řešení všech konfliktů (některé spory se

jinak než soudní cestou řešit nedají), vidí v ní velmi prospěšnou a užitečnou činnost, díky níž lze řadu společenských konfliktů řešit mnohem efektivnějším a prospěšnějším způsobem. Aktivita a zodpovědnost za vyřešení sporu přitom stále zůstává především na samotných účastnících.

Mediace v netrestních věcech však není doposud nijak legislativně zakotvena a může tak docházet k nekvalifikovaným výkonům této činnosti. To může vést až k degradaci této profese a k nedůvěře veřejnosti v účinky této metody. Ke zlepšení by mohlo dojít v brzké době, pokud bude schválen návrh zákona o mediaci v netrestních věcech, který, kromě jiného, řeší i kvalifikační požadavky na výkon této profese, čímž lze do jisté míry zaručit kvalitu v poskytování této služby.

Jak je z výše uvedeného zřejmé, existence Probační a mediační služby v moderní společnosti je neoddiskutovatelná a má nezastupitelné místo všude tam, kde je třeba mírnějšími prostředky řešit konfliktní situace s akcentem na výchovný a preventivní efekt. Svým novým přístupem k pachateli, k oběti i postižené komunitě vytváří nový prostor pro relativně rychlé řešení daného protiprávního skutku, jeho následků a důsledků.

Do konfliktní situace, kterou nelze vyřešit běžným způsobem, se ostatně může dostat každý z nás. Dokonce se můžeme ocitnout i na té druhé (špatné) straně - např. způsobením (třeba jen díky vteřinové nepozornosti) dopravní nehody, kdy dojde nejen k hmotné škodě, ale i k ublížení na zdraví. Rázem se sami stáváme pachateli trestného činu a můžeme skončit před soudem se všemi následky z toho plynoucími. Je tedy dobré vědět, že situaci můžeme řešit i příznivější cestou.

SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ

DOUBRAVOVÁ, D. et al. *Příručka pro probaci a mediaci*. 1.vyd., Praha : SPJ Institut pro probaci a mediaci, 2001, 140 s. ISBN 80-902998-0-6.

DRAŠTÍK, A., HASCH, K., KABÁTOVÁ, I. *K výkonu trestu obecně prospěšných prací*. In *Trestní právo*, 1999, č. 7.

EMMERT, F. et al. *Odmaturuj ze společenských věd*. Brno : Didaktik, 2003, 121 s. ISBN 80-86285-68-5.

FENYK, J. a kol. *Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti*. In *Trestní právo*, 1997, č. 7.

HOLÁ, L. *Mediace v teorii a praxi*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, 272 s. ISBN 978-80-247-3134-6.

HOLÁ, L. *Mediace: Způsob řešení mezilidských konfliktů*. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2003, 190 s. ISBN 80-247-0467-6.

HOLÁ, L. *Vysledovat počátky mediace je obtížné*. Rozhovor In *Sociální práce: odborná revue pro sociální práci = Sociálna práca.*, roč. 2005, č. 4, s. 37-42, ISSN 1213-6204.

CHOLENSKÝ, R. *Mimosoudní řešení sporů ve zdravotnictví: příležitost pro mediaci. Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha : C. H. Beck, 2007, roč. 2007, č. 11. ISSN 1210-6410.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1. vyd., Praha : Portál, 2011, 288 s. ISBN 80-7178-535-0.

KARABEC, Z. *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. 1. vyd., Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, 146 s. ISBN 80-7338-021-8.

KELLER, J. *Úvod do sociologie*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2001, 204 s. ISBN 80-85850-25-7.

KLUGEROVÁ, J., PRÁZOVÁ, I., VACÍNOVÁ, T. *Jak vypracovat bakalářskou, diplomovou, rigorózní a disertační práci*. 3., přeprac. vyd., Praha : Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2010, 48 s. ISBN 978-807-4520-044.

KOLEKTIV AUTORŮ *Encyklopedický slovník*. 1. vyd., Praha : Odeon, 1993, 1253 s. ISBN 80-207-0438-8.

KOLEKTIV AUTORŮ *Základní výcvik v mediaci*. Metodické materiály. Praha: Centrum dohody, 1999.

KOPALOVÁ, M., ZAHUMENSKÝ, D. *Jak se dohodnout bez soudu: mediace jako prostředek řešení sporů ve zdravotnictví*. Brno : Liga lidských práv, 2010, 23 s. ISBN 978-80-87414-00-2.

KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese: psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese*. 4. vyd., Praha : Portál, 2000, 147 s. ISBN 80-717-8429-X.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk, prostředí, výchova*. 1. vyd., Brno : Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

KŘIVOHLAVÝ, J. *Konflikty mezi lidmi*. 2. vyd., přeprac., Praha : Portál, 2002, 192 s. ISBN 80-7178-642-X.

MATOUŠEK, O. et al.. *Metody a řízení sociální práce*. 1. vyd., Praha : Portál, 2003, 384 s. ISBN 80-7178-548-2.

MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., KODYMOVÁ, P. (eds.) *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd., Praha : Portál, 2005, 351 s. ISBN 80-7367-002-X.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 1. vyd., Praha : Portál, 1998, 336 s. ISBN 80-7178-771-X.

NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*. 1. vyd., Praha : Academia, 1997, 272 s. ISBN 80-200-0592-7.

NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. 1. vyd., Praha : Academia, 1999, 287 s. ISBN 80-200-0690-7.

NOVOTNÝ, P. *Epidemie delikvence*. 1. vyd., Liberec : Dialog, 2006, 62 s. ISBN 80-86761-45-2.

PAVLOVÁ, L., VETEŠKA, J. (eds.): *K aktuálním otázkám vyjednávání, mediace, rozhodčího řízení a tzv. práva spolupráce*. 1. vyd., Praha : Univerzita J. A. Komenského, 2010, 168 s. ISBN 978-80-86723-92-1.

PLAMÍNEK, J. *Konflikty a vyjednávání: umění vyhrávat, aniž by někdo prohrál*. 2. aktualizované vyd., Praha : Grada, 2009, 136 s. ISBN 978-80-247-2944-2.

Poslání a organizační struktura probační a mediační služby (mezinárodní diskusní fórum). Záznam referátů, diskuse a doporučení odborníků v oblasti

probace a mediace Praha 13. 11. 1997. Příloha č. 1 čas. České vězeňství č. 1/1999.

Problémy trestního postihu mladistvých: sborník příspěvků k aktuálním otázkám trestního práva. 1. vyd., Editor Jitka Špundová, Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, 85 s. ISBN 80-244-0793-0.

Projekty: hledání nových forem zacházení s pachateli (soubor projektů). Příloha časopisu České vězeňství. 1999, č. 2, s. 1-77.

RISKIN, L. L., ARNOLD, T., KEATING JR., J. M. *Mediace, aneb jak řešit konflikty. 1. vyd., Praha : PALLATA, 1997, 126 s. ISBN 80-901710-6-0.*

ROZUM, J. *Uplatnění mediace v systému trestní justice. 1.vyd. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009, 73 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-807-3380-908.*

ROZUM, J., KOTULAN, P., VŮJTĚCH, J. *Výzkum nově zavedených prvků probace do trestního práva ČR: výzkum uskutečněný v rámci programu účinky transformace trestního zákonodárství na stav kriminality a zvyšování efektivnosti justice ve vztahu k bezpečnosti občanů v horizontu roku 2000. 1. vyd. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2000, 141 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-860-0877-0.*

ROZUM, J., TOMÁŠEK, J., ŠPEJRA, M. *Probační programy pro mladistvé. In Státní zastupitelství: profesní časopis státních zástupců a státního zastupitelství České republiky. Praha : Novatrix, 15. 2. 2012, roč. 2012, č. 1., s. 44-51 ISSN 1214-3758.*

SCHRANNER, M. *Umění vyjednávat a přesvědčovat v obtížných situacích: strategie a taktiky pro složité případy. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2011, 203 s. ISBN 978-80-247-3609-9.*

SOTOLÁŘ, A. *Specifika probačního dohledu podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. In Trestněprávní revue, 2005, č. 9., s. 229.*

SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2000, 468 s. ISBN 80-717-9350-7.*

ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. vyd. 1, Praha : C. H. Beck, 2009. 1287 s. ISBN 978-80-7400-109-3.*

ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha : Leges, 2011, 416 s. ISBN 978-80-87212-68-4.*

ŠTĚPANÍK, J. *Umění jednat s lidmi 3: stres, frustrace a konflikty. 1. vyd., Praha : Grada Publishing, 2008, 168 s. ISBN 978-80-247-1527-8.*

ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. (eds) *Probace a mediace: možnost řešení trestných činů*. 1. vyd., Praha : Portál, 2010, 216 s. ISBN 978-80-7367-757-2.

TRÉLAÜN, B. *Překonávání konfliktů v rodině*. 1. vyd., Praha : Portál, 2005, 144 s. ISBN 80-7178-935-6.

ÚLEHLA, I. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální práce*. 2. vyd., Praha : Sociologické nakladatelství, 2007, 128 s. ISBN 80-8642-936-9.

VETEŠKA, J. *Kompetence ve vzdělávání dospělých: pedagogické, andragogické a sociální aspekty*. 1. vyd., Praha : Univerzita J. A. Komenského, 2010, 200 s. ISBN 978-80-86723-98-3.

VETEŠKA, J. *Proměny školního vzdělávání v biodromálním kontextu*. 1. vyd., Praha : Verlag Dashöfer, 2011, 178 s. ISBN 978-80-86897-39-4.

WATZLAWICK, P., BAVELASOVÁ, J. B., JACKSON, D. D. *Pragmatika lidské komunikace: interakční vzorce, patologie, paradoxy*. 1. vyd. Hradec Králové : Konfrontace, 1999, 243 s. ISBN 80-86088-04-9.

ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha : Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, 48 s. ISBN 80-902998-1-4.

ZEMAN, P. *Opatření nahrazující vazbu v trestním řízení*. 1. vyd., Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010, 152 s. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-100-4.

Zákonné normy

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ

ALTERNATÍVNE TRESTY: Zborník zo seminára. Dolný Kubín : Konzultačné a informačné centrum EDUKOS, 2007. ISBN 978-80-969885-0-1.

BEDNAŘÍK, A. *Riešenie konfliktov: príručka pre pedagógov a pracovníkov s mládežou: praktická príručka pre tých, ktorí chcú viac porozumieť konfliktom a neautoritatívnym spôsobom ich riešenia*. 1. vyd., Bratislava : Centrum prevencie a riešenia konfliktov, Partners for Democratic Change Slovakia, 2001, 201 s. ISBN 80-968095-4-7.

INTERNETOVÉ ZDROJE

AMČR: [online], [cit. 2012-02-26]. Dostupné z: <http://www.amcr.cz/>

BUSINESS CENTER: [online], [cit. 2012-02-25]. Dostupné z: <http://business.center.cz/business/pojmy/p1354-adhezni-rizeni.aspx>

CENTRUM DOHODY: [online], [cit. 2012-02-26]. Dostupné z: <http://www.centrumdohody.com/firma/>

CITÁTY A PŘÍSLOVÍ: [online], [cit. 2012-01-30]. Dostupné z: <http://the.cz/citaty/index.php?page=citaty&kategorie=9p>

CITÁTY A VÝROKY SLAVNÝCH: [online], [cit. 2011-12-05]. Dostupné z: <http://www.citaty.name/news/carlos-castaneda>

CITÁTY A VÝROKY SLAVNÝCH: [online], [cit. 2012-02-12] Dostupné z: <http://www.citaty.name/news/antoine-de-saint-exupery1/>

CITÁTY SLAVNÝCH OSOBNOSTÍ: [online], [cit. 2012-02-12]. Dostupné z: <http://www.citaty-slavnych.cz/vyhledavani/moznosti>

CITÁTY SLAVNÝCH OSOBNOSTÍ: [online], [cit. 2012-02-12]. Dostupné z: <http://www.citaty-slavnych.cz/vyhledavani/budoucnost>

CITÁTY SLAVNÝCH OSOBNOSTÍ: [online], [cit. 2012-02-12]. Dostupné z: <http://www.citaty-slavnych.cz/vyhledavani/odpov%C4%9Bdnost>

CITÁTY: [online], [cit. 2012-02-11]. Dostupné z: <http://citaty.kukulich.cz/temata/duvera>

HOSPODÁŘSKÁ KOMORA ČESKÉ REPUBLIKY: [online], [cit. 2012-02-27]. Dostupný z: <http://www.komora.cz/pomahame-vasemu-podnikani/pripominkovani-legislativy-2/nove-materialy-k-pripominkam-1/nove-materialy-k-pripominkam/40-11-zakon-o-mediaci-v-netrestnich-vecech-t-10-3-2011.aspx>

CHILDREN OF EUROPE, O. P. S.: [online], [cit. 2012-01-24]. Dostupné z: <http://www.childrenofeurope.cz/mediace/>

INTER-IVCO: [online], [cit. 2012-02-04]. Dostupné z: <http://www.interivco.cz/mediace.html>

MANŽELSKÁ A RODINNÁ PORADNA HRADEC KRÁLOVÉ: [online], [cit. 2012-01-24]. Dostupné z: <http://poradnahk.webnode.cz/produkty/mediace/>

MEDEORA: [online], [cit. 2012-02-04]. Dostupné z:
<http://www.medeora.cz/sluzby/mediace/>

NÁRODNÁ SPRÁVA PRE EMCDDA. In: *Kapitoly Národnej správy pro rok 2003: Alternatívy trestov odňatia slobody* [online]. [cit. 2012-02-22]. Dostupné z:
http://www.infodrogy.sk/narodnasprava/index.cfm?module=ActiveWeb&page=WebPage&s=04_12

NSP: [online], [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: http://katalog.nsp.cz/Napoveda/Prilohy_Manualu_NSP/Priloha_c1_manualu.pdf

NSP: [online], [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: <http://www.nsp.cz/>

NSP: *Katalog typových pozic: Karta povolání*. [online], [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: http://katalog.nsp.cz/karta_p.aspx?kod_sm1=4&id_jp=30128

NSP: *Katalog typových pozic: Karta povolání*. [online], [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: http://katalog.nsp.cz/karta_p.aspx?id_jp=30602&kod_sm1=4

PEL-MEL CITÁTY JEN TAK: [online], [cit. 2011-12-05]. Dostupné z:
<http://citaty.pelmel.info/citaty/c20-konflikt>

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: [online], [cit. 2012-01-24]. Dostupné z:
https://www.pmscr.cz/images/clanky/PMS_letak_DOHLED_cz.pdf

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: [online], [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-pms/>

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: *O PMS* [online], [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/o-pms/>

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: *Odborné činnosti* [online], [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/obecne-prospesne-prace/>

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: *Odborné činnosti* [online], [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/trest-domaciho-vezeni-2/>

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: *Odborné činnosti* [online], [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/trest-zakazu-vstupu/>

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: *Odborné činnosti* [online], [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/obeti-trestneho-cinu/>

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: *Odborné činnosti* [online], [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/parole-dohled-nad-podminene-propustenymi/>

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: *Odborné činnosti* [online], [cit. 2012-02-22]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mladistvi-a-deti/>

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA ČR: *Statut Probační a mediační služby České republiky* [online], [cit. 2012-02-25]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/zakladni-dokumenty/statut-pms-cr/>

QED GROUP: [online], [cit. 2012-01-24]. Dostupné z: <http://www.qedgroup.cz/jednotlivec/skoleni/vyjednavani-1/>

SDRUŽENÍ PRO PROBACI A MEDIACI V JUSTICI: *Mentoring* [online], [cit. 2012-02-27]. Dostupné z: <http://www.spj.cz/index.php?page=13/>

SDRUŽENÍ PRO PROBACI A MEDIACI V JUSTICI: *Služby: Vzdělávání pro pracovníky PMS*. Dostupné z: <http://www.spj.cz/index.php?page=18>

SDRUŽENÍ PRO PROBACI A MEDIACI V JUSTICI: *Služby: Vzdělávání pro pracovníky PMS*. [online], [cit. 2012-02-25]. Dostupný z: <http://www.spj.cz/index.php?page=18>

TRESTNÍ PRÁVO PRO LAIKY: [online], [cit. 2012-02-05]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/podminene-zastaveni-trestniho-stihani>

TRESTNÍ PRÁVO PRO LAIKY: [online], [cit. 2012-02-05]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/narovnani>

WIKIPEDIE: [online], [cit. 2011-12-05]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Konflikt>

WIKIPEDIE: [online], [cit. 2011-12-05]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Mediace>

SEZNAM OBRÁZKŮ A TABULEK

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Vztahy mezi účastníky mediace	41
---	----

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Nové instituty řešení trestních případů přijaté od roku 1993	19
Tabulka 2: Rozdíly mezi retributivní a restorativní justicí	55
Tabulka 3: Klíčové otázky v retributivní a restorativní justicí	56

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Veronika Pazourková Jirsová

Obor: Andragogika

Forma studia: Kombinovaná

Název práce: Mediace a probace jako prostředek pozitivních sociálních vztahů

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 81

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů české literatury a pramenů: 51

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 2

Počet internetových zdrojů: 39

Vedoucí práce: doc. PhDr. Veteška Jaroslav Ph.D.